

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anna Krantz

Självkostnadsprincipen enligt AB 04

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Per Samuelsson

Termin för examen: period 1 VT2017

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställning	6
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod	7
1.5 Material och forskningsläge	8
1.6 Disposition	10
2 ENTREPRENADAVTAL	11
2.1 Allmänt	11
2.2 AB 04	12
2.3 Tolkning av AB 04	14
3 ERSÄTTNINGSFORMER	16
3.1 Fast pris	16
3.2 Löpande räkning	17
3.3 À-priser	18
3.4 Mängdkontrakt	19
3.5 Incitamentsavtal	19
4 SJÄLVKOSTNADSPRINCIPEN	20
4.1 Kostnadsposter	20
4.2 Ersättning för fel	22
4.3 För- och nackdelar	23

4.4	Analys	24
5	OMSORGSPLIKT	26
5.1	Omsorgspliktens innebörd	26
5.2	Förpliktelsens karaktär	26
5.3	Omsorgspliktens åsidosättande	29
5.4	Nybropalatset	29
5.4.1	Bakgrund	29
5.4.2	Tingsrätten	30
5.4.3	Hovrätten	31
5.5	Lojalitetsplikt	32
5.6	Analys	33
6	RABATTER	35
6.1	Rabatter som gottskrivs beställaren	35
6.2	Analys	36
7	UPPHANDLING	37
7.1	Upphandling av material, varor eller underentreprenad	37
7.2	Analys	38
8	REDOVISNINGSKRAVET	39
8.1	Granskning av originalverifikationer	39
8.2	Dagbokens betydelse	41
8.3	Analys	41
9	SKÄLIGHETSBEDÖMNING	43
9.1	Skäligt pris	43
9.2	NJA 2016 s. 1011	45
9.2.1	Bakgrund	45
9.2.2	Högsta domstolens prövning	45
9.3	Analys	46
10	BEVISPRÖVNING	48
10.1	Bevisbörda och beviskrav	48
10.2	Analys	50

11 SAMMANFATTANDE ANALYS	52
11.1 Tillämpning av självkostnadsprincipen	52
11.2 En tillitskrävande ersättningsform	53
12 SLUTSATSER	55
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	56
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	60

Summary

Construction Contracts are not regulated by Swedish law. Instead, the construction industry uses standard agreements. Construction Contracts usually state that compensation shall be paid as a fixed award or performed on an open account basis. The Swedish standard agreement AB 04 regulates compensation performed on an open account basis in AB 04 chapter 6 paragraphs 9-10.

AB 04 chapter 6 paragraph 9 states that compensation is paid for costs according to a specified list. Contractor fees consisting of costs for central administration and profit are then calculated as a percentage increase on the other costs. The provision does not describe the costs that entitle compensation in detail even though some guidance can be found in the form LR06, *Compensation for contracted work on an open account basis*. If the parties do not specifically agree on the costs that are to be re-imbursed, disputes may arise.

According to AB 04 chapter 6 paragraph 10, the contractor has the obligation to perform the work so that the client receives the best technical and financial outcome. The contractor's duty of care is to be defined as an obligation of care and not an obligation to provide a specific result. Therefore, the contractor must have been negligent in order for the client to avoid payment liability as regards the duty of care. The application of the provision is also governed by rules regarding discounts, procurement, and the client's right to review the contractor's accounting.

According to previous practise the client has had the possibility to question the price through a retrospective assessment of whether the price is reasonable. That assessment is based on an analogous application of paragraph 45 of the Swedish purchase act. In the case T 10408-14, the Court of Appeal decided that an assessment of whether the price is reasonable cannot be done if the agreement contains the provision in AB 04 chapter 6 paragraph 9. Paragraph 45 of the Swedish purchase act is only applicable when the price is unregulated, but the use of the provision means that the price follows from the agreement.

Compensation on an open account basis according to AB 04 can be criticised because the client carries almost all risks.

Sammanfattning

Ersättning enligt entreprenadavtal utgår i huvudsak som fast ersättning eller enligt löpande räkning. Enligt svensk rätt är entreprenadavtal inte lagreglerade utan istället tillämpas standardavtal. Standardavtalet AB 04 reglerar ersättning enligt löpande räkning genom självkostnadsprincipen som anges i AB 04 kap. 6 §§ 9-10.

Enligt självkostnadsprincipen utgår ersättning enligt en av AB 04 kap. 6 § 9 uppräknad lista av olika kostnadsposter samt i form av entreprenörarvode för centraladministration och vinst som utgår som ett procentuellt påslag på övriga kostnader. Självkostnadsprincipen definierar inte närmare vilka kostnader som omfattas av bestämmelsen även om viss ledning kan inhämtas från formuläret LR06, *Ersättningsgrunder för kontraksarbeten och ÅTA-arbeten på löpande räkning*. Vilka kostnader som ska berättiga till ersättning kan därför leda till tvist mellan parterna om dessa inte särskilt avtalat om vilka kostnader som ska ingå.

När ersättning utgår enligt självkostnadsprincipen har entreprenören enligt AB 04 kap. 6 § 10 p. 1 en plikt att utföra arbetet så att beställaren erhåller ”bästa ekonomiska och tekniska resultat”. Entreprenörens omsorgsplikt ska enligt obligationsrätten kategoriseras som en omsorgsförpliktelse och inte som en resultatförpliktelse. Det krävs därmed att entreprenören varit vårdslös i sitt åtagande för att beställaren ska undgå betalningsansvar. Tillämpningen av självkostnadsprincipen regleras även av ordningsregler som behandlar rabatter, upphandling och beställarens rätt att granska originalverifieringar.

Enligt tidigare praxis har beställaren haft möjlighet att ifrågasätta priset genom en i efterhand utförd skälighetsbedömning med hänvisning till en analog tillämpning av 45 § köplagen. I mål T 10408-14 avgjorde Svea hovrätt att en analog skälighetsbedömning avseende ersättning enligt självkostnadsprincipen inte kan göras eftersom priset följer av avtalet. Den köprättsliga regleringen blir endast tillämplig då inget pris har avtalats.

Självkostnadsprincipen kan kritiseras bland annat på grund av att beställaren får bära en stor risk vid tillämpningen av ersättningsformen.

Förord

Inlämningen av detta examensarbete markerar för mig slutet på juristprogrammet och studenttiden i Lund. Jag vill först av allt tacka Fabian, min familj och alla vänner som har hjälpt mig på vägen.

För hjälp under arbetet med denna uppsats vill jag även rikta ett stort tack till alla på MAQS Advokatbyrå i Malmö. Särskilt vill jag tacka entreprenadrättsgruppen, och då främst Hannes Josephson som förutom att ha bidragit med sin erfarenhet och kunskap även kommit med förslag om det valda ämnet.

Slutligen vill jag tacka min handledare, professor Per Samuelsson för värdefulla råd och synpunkter under arbetets gång.

Lund den 18 maj 2017

Anna Krantz

Förkortningar

AB	Allmänna bestämmelser
AB 04	Allmänna Bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader (2004)
AB 92	Allmänna Bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader (1992)
AB 72	Allmänna Bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader (1972)
AB 54	Allmänna Bestämmelser för entreprenader inom husbyggnads- samt väg och vattenbyggnadsfacken (1954)
ABT 06	Allmänna Bestämmelser för totalentreprenader avseende Byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten (2006)
AMA AF 12	Administrativa Föreskrifter Allmän Material- och Arbetsbeskrivning (2012)
AvtL	Lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
BKK	Byggandets Kontaktkommitté
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
JT	Juridisk tidskrift
KtjL	Konsumenttjänstlagen (1985:716)
KöpL	Köplagen (1990:931)
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd. 1

Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SvJT	Svensk Juristtidning
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätten
ÄTA-arbete	Ändringsarbete, Tilläggsarbete som står i omedelbart samband med kontraktsarbetena som inte är av väsentligt annan natur än dessa, samt Avgående arbeten

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Beräkning av ersättning i entreprenadavtal kan bli en omtvistad fråga. Den valda ersättningsformen anger hur entreprenören får betalt för sitt arbete men får även betydelse för arbetets upplägg och resultat genom de olika förutsättningar som sammankopplas med olika ersättningsformer.¹

Ersättningsformer i en entreprenad kan i huvudsak delas upp i kategorierna fast pris och löpande räkning.² Vid avtal om ersättning enligt löpande räkning kan en beställare i ett entreprenadförhållande inte i förväg uppskatta eller kontrollera det slutgiltiga priset. Beställarens möjlighet att i efterhand kontrollera priset blir därför av stor vikt. Flertalet entreprenadvister som behandlat entreprenadavtal enligt löpande räkning har handlat om att beställaren i efterhand anser att entreprenaden blivit för dyr.³

Entreprenadavtal är inte lagreglerade men köplagen (1990:931), KöpL, och konsumenttjänstlagen (1985:716), KtjL, kan i vissa fall tillämpas analogt. För att reglera utförandet av entreprenader har det i byggbranschen utarbetats standardavtal av vilka AB 04 är vanligast förekommande.⁴ Enligt AB 04 kap. 6 § 9 ska ersättning genom löpande räkning i entreprenadavtal beräknas genom självkostnadsprincipen. I AB 04 kap. 6 § 10 anges vidare ett antal ordningsregler som gäller vid tillämpandet av självkostnadsprincipen. Bestämmelsernas tolkning har dock varit omstridd och självkostnadsprincipen har därför uppmärksamats i ett par rättsfall under 2016.⁵ Hur ska självkostnadsprincipen egentligen tillämpas? Vilka förpliktelser har beställaren respektive entreprenören? Och hur ska parter som avtalat om AB 04 förhålla sig till ersättning enligt självkostnadsprincipen för att få ett önskat resultat?

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att utreda självkostnadsprincipens omfattning, hur principen ska tillämpas och vilka plikter som därmed åläggs beställare respektive entreprenör. Följande frågeställningar kommer att behandlas inom ramen för arbetet:

- Hur samspelar självkostnadsprincipens reglering enligt AB 04 med köprättsliga regler om ersättning?

---

¹ Liman (2009) s. 1.

² Källenius (1960) s. 251.

³ Se bland annat mål T 10408-14 samt mål nr T 115-11.

⁴ Hellner m.fl. (2015) s. 140.

⁵ Se bland annat mål T 10408-14 samt NJA 2016 s. 1011.

- Vilken omfattning har entreprenörens omsorgsplikt och vad får omsorgsplikten för konsekvenser för tillämpningen av självkostnadsprincipen?
- Resulterar tillämpandet av självkostnadsprincipen i en jämn riskfördelning mellan parterna och vad får det för konsekvenser om så inte är fallet?

1.3 Avgränsningar

I arbetet med denna uppsats har det varit nödvändigt att göra vissa avgränsningar.

Framställningen är inriktad på att behandla självkostnadsprincipens reglering enligt AB 04. Självkostnadsprincipen stadgas emellertid även bland annat i standardavtalet ABT 06. Eftersom ABT 06 är uppbyggt kring AB 04 kommer avtalet inte behandlas närmare.

Uppsatsen är vidare begränsad till att behandla entreprenadavtal som ingåtts mellan näringsidkare. Trots detta kommer KtjL att behandlas då den konsumenträttsliga lagstiftningen i viss mån kan tillämpas analogt på entreprenadavtal. Vidare kommer jag att redogöra för rättsfallet NJA 2016 s. 1011 som behandlar ersättning enligt löpande räkning i ett konsumentförhållande eftersom jag anser att domen kan ha betydelse för hur självkostnadsprincipen ska tillämpas enligt AB 04.

1.4 Metod

För att undersöka de ovan angivna frågeställningarna har jag använt mig av en rättsdogmatisk metod med utgångspunkt i rättskälleläran. Den rättsdogmatiska metodens främsta syfte är att utreda och tolka gällande rätt genom att analysera tillämpliga källor för att finna lösningen på ett rättsligt problem.⁶ Den rättsdogmatiska metoden kan även inkludera normativa synpunkter för att rättfärdiga och kritisera gällande rätt.⁷

De klassiska rättskällorna anges av rättskälleläran och består av lag, lagförarbeten, rättspraxis och doktrin. Inom vissa rättsområden saknas i stor utsträckning traditionella rättskällor. Då kan det anses berättigat att se bortom auktoritativa källor för att samla in underlag till en heltäckande analys.⁸ Eftersom uppsatsen behandlar ett sådant rättsområde kommer även källor som ligger utanför den strikta rättsdogmatiska tillämpningen att utforskas.

---

⁶ Sandgren (2015) s. 43; Kleineman (2013) s. 21.

⁷ Peczenik, SvJT 2005, s. 249 f.

⁸ Olsen (2004) s. 119 f.

Rättsdogmatiken har både deskriptiva och normativa inslag men i den mån det är möjligt anses det eftersträvansvärt att skilja på uttalanden om *de lege lata* och *de lege feranda*. Utmärkande för den rättsdogmatiska metoden är emellertid att deskription och analys är nära sammanhängande.⁹

Den rättsdogmatiska metoden har kritiserats för att vara motsägelsefull eftersom rättskälsläran också utgör en del av rättssystemet. Vidare har det anförts att metoden är alltför snäv och iakttagande för att uppfylla sitt syfte.¹⁰ Metodens teoretiska och praktiska betydelse är emellertid oomstridd och innebär att den är fortsatt aktuell inom rättsvetenskapen.¹¹

1.5 Material och forskningsläge

Entreprenadavtal är inte lagreglerade. Trots det kan KöpL och KtjL tillämpas analogt avseende vissa entreprenadrättsliga frågeställningar.¹² Även lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, AvtL, är intressant i sammanhanget.

För att reglera entreprenadförhållanden har standardavtalen Allmänna bestämmelser, AB utarbetats. Uppsatsens primära rättskälla är standardavtalet AB 04 även om det bör noteras att ett standardavtal inte utgör en auktoritativ rättskälla. Till AB 04 finns vidare kommentarer, motiv och uttalanden från avtalens författare Byggnadens kontraktskommitté, ”BKK”.

Kommentarer till vissa avtalsbestämmelser infördes i och med AB 92. Kommentarstexten utgör inte avtalsinnehåll, men enligt förordet till AB 04 ska kommentarstexten verka vägledande vid tillämpning och tolkning av avtalet. I flertalet fall medför kommentarerna emellertid långtgående förpliktelser och det är inte självklart hur mycket inflytande kommentartexten då ska anses inneha.

Motiv kan närmast liknas vid förarbeten till AB. Förarbeten till standardavtal brukar generellt inte vara av intresse vid avtalstolkning, men på entreprenadrättens område har motiv och uttalanden från BKK tillmätts stor betydelse. Under 2000-talet har HD dock i ett flertal avgöranden på entreprenadrättens område helt bortsett från bakomliggande motiv och uttalanden från BKK. För den här framställningen har Motiv AB 65 och Motiv AB 72 varit av betydelse. Det kan emellertid noteras att Motiv AB 72 enligt bokens inledning inte utgör officiella motiv.

Det finns en förhållandevis liten mängd litteratur som behandlar entreprenadavtal. Den litteratur som skrivits kan i huvudsak delas in i kommentarer och läroböcker, av vilka kommentarerna i regel har en praktisk inriktning.

---

⁹ Sandgren (2015) s. 72 f.; Peczenik, SvJT 2005, s. 249.

¹⁰ Olsen, SvJT 2004, s. 112.

¹¹ Kleineman (2013) s. 23 f.

¹² Samuelsson (2011) s. 48–53.

En av de mest inflytelserika kommentarerna skrevs av Källenius 1960 och behandlar AB 54. Kommentaren syftar till att underlätta tolkning och tillämpning genom att återge de överväganden som ligger till grund för avtalets utformning och är därför betydelsefull trots att AB har reviderats i flera omgångar sedan boken skrevs. Även Stig Hedberg har skrivit kommentarer till AB-avtalen av vilka flera varit betydelsefulla för detta arbete. Vidare är Per Samuelssons omfattande kommentar till AB 04 och Alf G. Lindahls kommentar till AB 92 viktiga eftersom verken ingående behandlar självkostnadsprincipen. Gällande de läroböcker som utgivits på entreprenadrättens område vill jag särskilt framhålla Per Samuelssons bok *Entreprenadavtal* från 2011. Monografien intar en särställning på grund av dess rättsvetenskapliga perspektiv. Även Höök har skrivit en lärobok om entreprenadjuridik som använts flitigt. Jag vill också nämna Limans promemoria som behandlar ersättningsformer i entreprenadförhållanden vilken publicerats i samarbete med BKK på organisationens hemsida. Slutligen har jag använt mig av allmänna köp- och avtalsrättsliga verk av bland annat Hellner, Lehrberg, Rodhe samt den norska författaren Hagstrøm.

Utöver avgöranden från HD har jag redogjort för avgöranden från underrätterna även om jag är medveten om att avgöranden från HovR inte är prejudicerande. Jag hävdar emellertid att avgöranden från HovR är relevanta i framställningen eftersom HD ännu inte har beviljat prövningstillstånd i mål gällande självkostnadsprincipens tillämpning.

Jag har även hänvisat till ett avgörande från en skiljenämnd. Samuelsson anser att skiljenämndsavgöranden från en rättsvetenskaplig utgångspunkt inte kan åberopas som stöd för ett rättsligt argument eftersom avgörandet endast är avsett att ha betydelse i det enskilda fallet. Då skiljenämndsavgöranden i regel är sekretessbelagda kan sådana avgöranden inte äga någon generell giltighet.¹³ Skiljenämndsavgörandet i fråga, mellan Kista Galleria KB och Skanska Sverige AB, är emellertid intressant i sammanhanget eftersom olika aspekter av självkostnadsprincipen diskuteras detaljerat. Avgörandet är bifogat som aktbilaga nr 19 i mål T 10408-14.

I uppsatsen refereras genomgående till rättsfallen T 10408-14, ”Nybropalatset”, och NJA 2016 s. 1011. För en utförlig beskrivning se avsnitt 5.4 respektive avsnitt 9.2.

Självkostnadsprincipen behandlas översiktligt i de flesta kommentarer till AB. Såvitt jag vet finns dock inte några tidigare heltäckande arbeten som syftar till att utreda självkostnadsprincipens tolkning och tillämpning.

---

¹³ Samuelsson (2011) s. 37.

1.6 Disposition

Framställningen inleds med två kapitel som allmänt behandlar entreprenadavtalets särdrag och ersättning i entreprenadavtal. Dessa kapitel syftar till att ge läsaren en bakgrund till de därpå följande avsnitten.

Varje kapitel från och med kapitel fyra till och med kapitel tio avslutas av pedagogiska skäl av en analys.

I det fjärde kapitlet undersöks självkostnadsprincipens reglering enligt AB 04 kap. 6 § 9. Kapitlet redogör för de kostnadsposter som berättigar till ersättning enligt bestämmelsen, vilken av parterna som bär risken vid fel samt de typiska för- och nackdelar som kan identifieras i tillämpningen av självkostnadsprincipen.

Kapitel fem till åtta behandlar i tur och ordning de ordningsregler som stadgas i AB 04 kap. 6 § 10. Det femte kapitlet omfattar entreprenörens omsorgsplikt och behandlar förpliktelsens natur samt vad som krävs för åsidosättande. I kapitlet uppmärksammas även parternas eventuella lojalitetsplikt enligt AB 04. Därefter behandlas rabatter, upphandling och beställarens rätt att granska originalverifikationer i kapitel sex till åtta.

I det nionde kapitlet redogörs för möjligheten att utföra en skälighetsbedömning enligt KöpL eller KtjL. Redogörelsen syftar dels till att utreda huruvida priset kan anses följa av självkostnadsprincipen, och dels till att placera ersättningsformen i en förmögenhetsrättslig kontext.

Bevisprövningen med utgångspunkt i bevisbördans placering och beviskrav diskuteras i kapitel tio.

Slutligen innehåller kapitel elva en sammanfattande analys. Till skillnad från övriga analysavsnitt har jag försökt att fokusera den sammanfattande analysen på paragrafernas övergripande tillämpning.

På analysen följer mina slutsatser i uppsatsens sista kapitel.

2 Entreprenadavtal

Följande kapitel behandlar de allmänna aspekter som kännetecknar entreprenadavtal. Kapitlet syftar till att redogöra för AB 04s uppbyggnad och hur avtalet tolkas eftersom dessa faktorer är av största vikt för att förstå självkostnadsprincipens tillämpning.

2.1 Allmänt

Med begreppet entreprenad avses i regel att en beställare ger i uppdrag till en entreprenör att utföra bygg-, installations- eller anläggningsarbeten på en fastighet. Både ombyggnad, nybyggnad och reparation innefattas i begreppet.¹⁴ Det saknas emellertid en legaldefinition av termen entreprenadavtal.¹⁵

Entreprenadavtalet har flera särskiljande karaktärsdrag i förhållande till andra avtal. En entreprenad kännetecknas bland annat av att arbetet i sin helhet utförs hos beställaren. Eftersom arbete utförs på fast egendom sammanfogas detta med den fasta egendomen enligt kap. 4 jordabalken (1970:994). Entreprenören är trots detta ansvarig för entreprenaden tills denna i sin helhet har färdigställts och godkänts vid slutbesiktning. Ett annat kännetecknande drag är att arbetet ofta utförs av flera entreprenörer vars arbetsinsatser ska samordnas. En entreprenad särskiljs även från andra typer av köp och tjänster av beställarens vidsträckta ändringsbefogenhet under entreprenadtiden som aktualiseras genom beställarens möjlighet att föreskriva ÅTA-arbeten. Ett entreprenadavtal kan därmed närmast liknas vid ett öppet ramavtal. Slutligen pågår entreprenadarbetet i regel under förhållandevis lång tid.¹⁶

Både Källenius och Samuelsson framhåller betydelsen av att behandla entreprenadavtal enskilt inom ramen för en vidare förmögenhetsrättslig systematik på grund av dess utmärkande särdrag.¹⁷ Samuelsson menar emellertid att entreprenadavtalet inte kan klassificeras som en egen avtalstyp och att entreprenadrätt därmed inte kan kategoriseras som ett särskilt rättsområde. Däremot anser Samuelsson att entreprenadavtalet är en självständig avtalsform på grund av att det finns ett utbrett och frekvent transaktionsmönster. Att AB erkänns som en självständig avtalsform innebär att rättsbildningen kan tillerkänna standardavtalet utfyllande status efter en parts yrkande.¹⁸

Entreprenadavtal är inte lagreglerade. Enligt 2 § KöpL är lagen inte tillämplig på uppförande av byggnad eller annan fast anläggning på mark eller vat-

---

¹⁴ Hedberg (2010) s. 5.

¹⁵ Samuelsson (2011) s. 13; Johansson (2007) s. 14.

¹⁶ Höök (2008) s. 17; Lindberg m.fl. (1992) s. 17; Hedberg (1996) s. 62 f.; Samuelsson (2011) s. 17 f.

¹⁷ Källenius (1960) s. 13; Samuelsson (2011) s. 13.

¹⁸ Samuelsson (2011) s. 47 f.

ten. Att KöpL inte är tillämplig motiveras med att köprättsliga regler inte lämpar sig för de tvister som kan uppkomma i entreprenadförhållanden samt att det köprättsliga hävningsinstitutet inte kan tillämpas i entreprenadavtal.¹⁹ KtjL är enligt lagens 1 § tillämplig på uppförandet eller tillbyggnaden av en- eller tvåbostadshus i konsumentförhållanden.

Eftersom det inte finns någon lag som reglerar entreprenadförhållanden är domstol vid oklarheter hänvisad till fri utfyllning. I avsaknad av lämpligt underlag får rätten använda sin diskretionära beslutskompetens.²⁰

I avsaknad av tillämplig lag har parterna i byggbranschen utarbetat standardavtal. Avtalen utgör så kallade *agreed documents* eftersom dessa har arbetats fram av flera parter.²¹ Förutom AB 04 som diskuteras i avsnitt 2.2 kan nämnas NL 09, NLM 10 samt FIDIC. NL 09 består av allmänna leveransbestämmelser för leveranser av maskiner och annan elektronisk utrustning inom och mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige. NLM 10 utgörs av allmänna bestämmelser för leverans med montage av maskiner samt annan mekanisk, elektrisk och elektronisk utrustning inom och mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige. FIDIC, som är en förkortning för det franska namnet *Fédération Internationale Des Ingénieurs-Conseils*, är en internationell konsultorganisation som utarbetat en samling standardkontrakt som reglerar utförandet av entreprenader. FIDIC används dock sällan i Sverige.²²

En annan vanligt förekommande kontraktshandling är administrativa föreskrifter som fungerar som ett komplement till standardavtalen. Syftet är att tillhandahålla standardiserade kvalitetsföreskrifter som reglerar material och arbetsmoment. Svensk Byggtjänst har för detta ändamål utarbetat AMA AF 12.²³

2.2 AB 04

AB 04 reglerar utförandeentreprenader vilka kännetecknas av att beställaren är ansvarig för projektering medan entreprenören är ansvarig för utförandet. Funktionsansvaret för entreprenaden åvilar beställaren.²⁴ I en totalentreprenad är entreprenören istället ansvarig för projektering, utförande samt entreprenadens funktion. Totalentreprenader regleras av standardavtalet ABT 06. I praktiken kan det vara svårt att renodla upphandlingsformen eftersom det ofta förekommer inslag av både utförande- och totalentreprenad.²⁵

Entreprenadarbeten har historiskt sett reglerats av arbetsavtal vilka inom obligationsrätten kategoriseras som det materiella arbetsbetinget. I övrigt

---

¹⁹ Prop. 1988/89:76 s. 63; SOU 1979:36 s. 137.

²⁰ Samuelsson (2011) s. 64.

²¹ Ingvarson & Utterström, SvJT 2015, s. 258.

²² Deli (2012) s. 23 f.; Samuelsson (2011) s. 24.

²³ Motiv AMA AF 12 (2014) s. 11; Söderberg (2011) s. 111 f.; Johansson (2007) s. 19 f.

²⁴ Utförandeentreprenad definieras i förordet till AB 04; Hedberg (2010) s. 13.

²⁵ Hellner m.fl. (2015) s. 142.

har KöpL tillämpats analogt. I slutet av 1800-talet utformades dock föreskrifter för att reglera entreprenadarbeten. Efter flera utredningar lanserade sedan Svenska Teknologföreningen en samling AB-avtal år 1924 som reglerade entreprenader inom husbyggnads-, väg-, och vattenbyggnadsfacken. I samråd med de byggande ämbetsverken uppdaterades avtalen ett flertal gånger.²⁶ När AB 65 skulle revideras tog byggmarknadens parter över bearbetningen vilket resulterade i AB 72.²⁷ Byggmarknadens parter bildade då den ideella föreningen BKK. Medlemmarna utgörs idag bland annat av Trafikverket, Sveriges kommuner och landsting, Fastighetsägarna, HSB:s riksförbund, Elektriska Installationsorganisationen EIO, Sveriges Byggindustrier och Byggherreforum. AB-avtalen har sedan dess reviderats flera gånger.²⁸

AB 04 är uppbyggt för att fördela risker på ett rättvist sätt mellan beställare och entreprenör. Genom riskfördelningen strävar BKK efter kostnadsbesparingar och att möjliggöra en allmängiltig tillämpning. AB 04 utgör ett sammanhängande system vilket innebär att varje bestämmelse ska läsas tillsammans med övriga delar av avtalet.²⁹ Därför riskfördelning påpekas i förordet till AB 04 att avtalet är uppdelat i fasta bestämmelser och så kallade täckbestämmelser. Syftet med täckbestämmelserna är att de ska kunna anpassas efter de förutsättningar som råder i en enskild entreprenad utan att inverka på avtalets uppbyggnad. De paragrafer som innehåller täckbestämmelser innehåller formuleringar som ”om inte annat föreskrivits” eller motsvarande. Även fasta bestämmelser kan ändras såsom parterna önskar. Enligt kommentaren till AB 04 kap. 1 § 3 måste alla justeringar, såväl av fasta bestämmelser som av täckbestämmelser, tydligt anges i de administrativa föreskrifterna för att vara gällande.³⁰

För att AB 04 ska vara bindande måste parterna särskilt avtalat om att standardavtalet ska tillämpas. HovR har i fallet RH 2001:77 uttalat att AB 92 kunde användas i vägledande syfte även om parterna inte avtalat därom. AB 04 kan därmed sägas utgöra branschpraxis vid en rättslig prövning.³¹

AB 04 har en stark ställning i byggbranschen som bland annat kommer av att avtalets utbredda tillämpning. Trots den starka ställning AB 04 har anser Deli att man kan se en utveckling där parter i entreprenad väljer att frångå standardavtalet.³²

---

²⁶ Lindahl m.fl. (1994) s. 11.

²⁷ Höök (2008) s. 61 f.; Lindahl m.fl. (1994) s. 15 f.

²⁸ Deli (2012) s. 21.

²⁹ Samuelsson (2011) s. 38.

³⁰ Samuelsson (2011) s. 39; Hedberg (2010) s. 16.

³¹ Hellner m.fl. (2015) s. 144.

³² Deli (2012) s. 22 f.

2.3 Tolkning av AB 04

För att fastställa vad som gäller mellan parter enligt ett avtal måste avtalet i fråga ibland tolkas och utfyllas. Grunden för avtalstolkning utgörs av principen om avtalsfrihet och principen om avtals bindande verkan.³³ När det gäller standardavtal liksom AB 04 framhålls ofta att tolkning ska ske utifrån objektiva kriterier snarare än att fokusera på förhållandena i enskilda fall.³⁴ I de fall tolkningen inte tillhandahåller några svar blir utfyllning av avtalet aktuellt genom att avtalet får kompletteras med andra rättsregler eller med sedvänja.³⁵

Tolkningen av AB 04 kan vara komplicerad på grund av flera orsaker. Att AB 04 förhandlats fram av byggmarknadens parter innebär att många av avtalets bestämmelser utgör kompromisser och samverkan av motstående intressen. I vissa fall påverkar det avtalets systematik och tydlighet. Dessutom har entreprenadvister traditionellt sett avgjorts genom skiljeförfaranden vilket resulterat i att det i många fall saknas klargörande praxis från allmän domstol.³⁶

Tolkning av AB 04 utgår dels från allmänna tolkningsregler för avtal, och dels av de särskilda tolkningsregler som stadgas i AB 04.³⁷

Entreprenadrättens särdrag har inneburit ett avskiljande från övrig kontraktsrätt. Avskiljandet kan förklaras genom att entreprenadvister oftast avgjorts genom skiljenämndsavgöranden där en relativt liten mängd jurister verkat som ombud och skiljemän. Ingvarsson och Utterström menar att entreprenadrättens särdrag resulterat i vad de kallar ”den traditionella tolkningsmetoden” vilken främst baserats på motiv, uttalanden från BKK samt avtalets systematisk och historik. Vid tolkningsproblem har ledning hämtats från tidigare AB och dess motiv.³⁸

HD har i ett antal entreprenadrättsliga avgöranden lanserat en tolkningsmetod som gör vissa avsteg från den traditionella tolkningsmetoden. Enligt HD ska tolkning av entreprenadavtal i första hand utgå från den gemensamma partsavsikten. Eftersom parter i regel utgår från AB 04 utan att diskutera de olika bestämmelsernas närmare innebörd är det ofta svårt att utröna en gemensam partsavsikt avseende tolkning och tillämpning. I andra hand menar HD att tolkningen ska utgå från bestämmelsens ordalydelse. Vid beaktande av ordalydelsen kan även hänsyn tas till systematiken som uppställs i AB 04 i övrigt. Vidare ska tolkning ske utifrån allmänna obligationsrättsliga prin-

---

³³ Adlercreutz & Gorton (2010) s. 13.

³⁴ Samuelsson (2011) s. 37 f.; Bernitz (2013) s. 86 f.

³⁵ Adlercreutz & Gorton (2011) s. 21 f.

³⁶ Ingvarsson & Utterström, SvJT 2015, s. 22; Deli (2012) s. 22; Hedberg (2010) s. 15.

³⁷ Ingvarsson & Utterström, SvJT 2015, s. 22; Hedberg (1996) s. 64 f.

³⁸ Ingvarsson & Utterström, SvJT 2015, s. 26

ciper samt KöpL, även om det avseende vissa bestämmelser finns anledning att beakta entreprenadvtalets särdrag.³⁹

HDs tolkningsmetod har på flera håll kritiserats. Rådberg anser att KöpLs systematik är annorlunda än den systematik som AB 04 är uppbyggd kring och att reglerna har olika syften och används på olika vis. Rådberg menar att eftersom AB 04 är ett resultat av kompromisser finns vissa oklarheter i avtalet som kräver förtydliganden. HDs tolkningsmetod leder emellertid närmast till en nytolkning av AB 04. Rådberg tycker därmed att HDs ansats att tolka AB 04 utifrån allmänna obligationsrättsliga principer och reglerna i KöpL blir missriktad eftersom standardavtalet framstår som mer oklart än vad det faktiskt är.⁴⁰

Tolkningsreglerna i AB 04 utgör närmast regler kring hur oklarheter i förfrågningsunderlaget ska hanteras.⁴¹ Kompletteringsregeln stadgas i AB 04 kap. 1 § 2 st. 2 och anger att kontraktshandlingarna kompletterar varandra om inte omständigheterna föranleder något annat. Enligt rangordningsregeln som stadgas i AB 04 kap. 1 § 3 ska kontraktshandlingarna gälla i en av paragrafen angiven ordning. Enligt AB 04 kap. 1 § 4 gäller principen om lägst kostnad vilket innebär att entreprenören vid motstridiga uppgifter i förfrågningsunderlaget har rätt att välja den lösning som medför lägst kostnad, så länge omständigheterna inte föranleder annat. Även AB 04 kap. 1 § 5 kan nämnas i sammanhanget. Bestämmelsen anger att måttuppgifter som inte är uppenbart felaktiga ska gälla före skalmått.⁴²

---

³⁹ Se NJA 2012 s. 567; NJA 2013 s. 271; Wallin & Pärssinen, SvJT 2013, s. 816 f.; Ingvarsson & Utterström, SvJT 2015, s. 23.

⁴⁰ Rådberg, JT 2013-2014, s. 672 f.

⁴¹ Johansson (2007) s. 145.

⁴² Samuelsson (2011) s. 39.

3 Ersättningsformer

Den avtalade ersättningsformen anger hur entreprenören får betalt för sitt arbete. Ersättningsformerna kan i huvudsak delas upp i kategorierna fast pris och löpande räkning. Den avtalade ersättningsformen utgör emellertid ofta en blandning av olika pristyper.⁴³ Att ersättningsformerna utgör en glidande skala innebär att det blir relevant att översiktligt behandla dessa för att kunna ställa dem i relation till självkostnadsprincipen. Nedan redogörs därför för ett antal ersättningsformer vars innebörd är någorlunda etablerad i byggbranschen.⁴⁴

Det kan inledningsvis konstateras att kontraktssumman utgör ersättning för kontraktsarbeten, det vill säga de arbeten som anges i kontraktshandlingarna. Det är emellertid mycket ovanligt att entreprenadavtal ingås som anger att priset inte får förändras under några omständigheter. Om åtagandet ändras, till exempel genom ÄTA-arbeten, har entreprenören därför antingen rätt till ersättning för ändringar och tillägg eller kreditering för avgående arbeten.⁴⁵ Den totala ersättningen entreprenören erhåller för samtliga arbeten kallas för entreprenadsumman.⁴⁶

3.1 Fast pris

Den vanligast förekommande ersättningsformen för entreprenadarbeten är fast pris. Ersättningen består då av ett i förhand bestämt belopp. AB 04 är uppbyggt kring antagandet att fast pris är den vanligast förekommande ersättningsformen.⁴⁷

Fast pris anges med eller utan indexreglering. Indexreglering innebär att kostnaderna anpassas efter penningvärdets förändringar. Anges priset med indexregleringen får entreprenören därför ersättning för kostnadsökningar under kontraktstiden. För att indexreglering ska komma ifråga krävs dock att entreprenören reserverar sig mot kostnadsökningar i sitt anbud. Statistiska centralbyrån har i samarbete med parterna på byggmarknaden tagit fram entreprenadindex E 84. Vidare finns utarbetade index för till exempel väg-, lednings-, bergrums-, tunnel- och gruventreprenader, med tillhörande tillämpningsföreskrifter.⁴⁸

---

⁴³ Källenius (1960) s. 251.

⁴⁴ Liman (2009) s. 1.

⁴⁵ Hedberg (1996) s. 205.

⁴⁶ Se begreppsbestämmelserna med anmärkningar i AB 04.

⁴⁷ Höök (2008) s. 46.

⁴⁸ Söderberg (2011) s. 37; Hellner m.fl. (2015) s. 148.

I enstaka fall har termen fixt pris använts för att beskriva fast pris utan indexreglering. Begreppet fixt pris är dock inte definierat i AB 04. Liman anser att uttrycket är oklart och därmed bör undvikas.⁴⁹

Fast pris är fördelaktigt för beställaren eftersom det är förutsägbart. Vidare ger ersättningsformen entreprenören incitament att arbeta effektivt då arbetets färdigställande frigör resurser som kan användas i andra projekt. En entreprenad som upphandlas med fast pris kräver i regel omfattande projektering vilket kan vara både kostsamt och tidsödande. Förfrågningsunderlagets kvalitet blir också betydelsefullt för entreprenörens beräkning av fast pris. Ett bristfälligt underlag resulterar i en osäker beräkning.⁵⁰

Upphandling av entreprenad till fast pris underlättas av att parterna tydligt avtalar om vad som ska ingå i det fasta priset. Arbeten som annars kan bli föremål för tvist är till exempel arbeten föranledda av störningar eller arbeten som anges i entreprenadhandlingarna men på grund av ÄTA-arbeten inte blir till avsedd nytta.⁵¹

Entreprenören står risken för att projektet kan genomföras inom ramen för det avtalade priset. I regel gör entreprenören därför ett extra påslag i anbudssumman för risktagandet.⁵²

3.2 Löpande räkning

Ersättning enligt löpande räkning betyder att det slutliga priset framgår först i efterhand. I en entreprenad som ersätts enligt löpande räkning finns ingen i förhand fastställd kontraktssumma, utan denna framgår först i efterhand när det arbete som ingått i kontraktshandlingarna fakturerats.⁵³ AB 04 reglerar ersättning enligt löpande genom självkostnadsprincipen. Parterna kan avtala om ersättning enligt löpande räkning för en hel entreprenad eller för ÄTA-arbeten.⁵⁴

Löpande räkning kan vidare kombineras på olika sätt med fast pris.⁵⁵ Vid löpande räkning med takpris avtalar parterna om ersättningen enligt löpande räkning som inte får övergå ett visst pris, det så kallade takpriset. Ersättningsformen saknar emellertid en nedre prisbegränsning, vilket kan innebära ett stort risktagande för entreprenören som eventuellt inte får betalt för sina kostnader och inte heller erhåller några fördelar av att entreprenaden blir billigare än förväntat.⁵⁶ En annan variant av en kombinerad ersättningsform är löpande räkning med fast arvode. Enligt självkostnadsprincipen beräknas

---

⁴⁹ Liman (2009) s. 2.

⁵⁰ Söderberg (2011) s. 40.

⁵¹ Johansson (2007) s. 305.

⁵² Söderberg (2011) s. 40.

⁵³ Motiv AMA AF 12 (2014) s. 117.

⁵⁴ Höök (2008) s. 47.

⁵⁵ Johansson (2007) s. 310 f.

⁵⁶ Deli (2012) s. 147.

entreprenörens vinst som ett procentuellt påslag på samtliga kostnader. Det innebär att vinsten ökar i takt med att kostnaderna för entreprenaden stiger. Vid löpande räkning med fast arvode adderas istället vinsten till övriga kostnader som en fast summa.⁵⁷

Det förekommer även att löpande räkning kombineras med fasta delbelopp. Parterna avtalar om att vissa kostnader betalas som i förhand bestämda fasta delbelopp. Vad som omfattas av de fasta delbeloppen varierar. Den mest omfattande formen borde vara att allt utom material och arbetskostnader ingår i det fasta priset. Ersättningsformen är lämplig då omfattningen av arbetet åtminstone i någon mån kan uppskattas i förhand. Redovisningen underlättas då för entreprenören och beställaren erhåller ökad ekonomisk kontroll.⁵⁸

Samtliga varianter av löpande räkning som redovisas ovan syftar till att minska risktagandet för beställaren genom att öka entreprenörens incitament att hålla kostnaderna så låga som möjligt.⁵⁹

3.3 Å-priser

Ett å-pris kan definieras som ett fast pris avseende en viss enhet.⁶⁰ Enligt begreppsbestämningarna i AB 04 definieras å-pris som ”pris exklusive mervärdesskatt för enhet av arbete”. Beställaren tar vanligen fram en mängdförteckning där en hypotetisk mängd installations- och mängddelar anges. Entreprenören kan därefter lämna anbud genom att ange å-pris för mängddelarna.⁶¹ Å-priser kan reglera hela eller delar av kontraksarbetena och är vanligt förekommande i samband med mängdkontrakt.⁶²

Vad som omfattas av ett å-pris varierar. Priset kan innefatta ersättning för samtliga kostnader för arbetet som till exempel administration och ränta, men det förekommer även att priset endast omfattar de direkta kostnader som arbetet föranleder utan påslag av fasta eller gemensamma kostnader.⁶³

Omfattningen av arbetet som entreprenören ska utföra enligt å-pris kan vara oklar när entreprenadavtalet ingås. För att minska risken innehåller AB 04 vissa kvalitets- och kvantitetsgränser för att reglera tillämpningen av angivna å-priser.⁶⁴

---

⁵⁷ Liman (2009) s. 6.

⁵⁸ Liman (2009) s. 7.

⁵⁹ Söderberg (2011) s. 41–45.

⁶⁰ Deli (2012) s. 144.

⁶¹ Söderberg (2011) s. 40.

⁶² Se BKKs förtydligande nr 4.

⁶³ Deli (2012) s. 144 f.

⁶⁴ Deli (2012) s. 145.

3.4 Mängdkontrakt

Mängdkontrakt är vanligt förekommande vid markarbeten och är passande i situationer då det är svårt att på förhand uppskatta vilken mängd som kommer att ingå i arbetet. Beställaren redovisar en viss mängd arbeten som ska utföras i en mängdförteckning som sedan prissätts med à-priser och summeras av anbudsgivare. Anbudssumman består följaktligen av delposter som anger ett varierande antal à-priser.⁶⁵

En mängdförteckning definieras enligt begreppsbestämmelserna i AB 04 som ”förteckning över mängder av skilda slag med eller utan beskrivning av utförande, funktion eller kvalitet”. Mängdförteckningen kan omfatta mängder av arbetsprestationer, hjälpmedel, material eller varor. När mängdkontrakt används görs vidare en uppdelning i reglerbara mängder och oreglerbara mängder. När mängden arbete kan uppmätas under arbetets gång och därmed utgör ett prisunderlag talar man om en reglerbar mängd. Då avtalet behandlar en viss mängd arbete utan efterföljande uppmätning talar man istället om oreglerbara mängder. Ett mängdkontrakt med oreglerbara mängder kan till exempel användas då omfattningen av det arbete som ska utföras i princip kan uppskattas på förhand.⁶⁶

3.5 Incitamentsavtal

Incitamentsavtal utgör en blandning av ersättningsformerna fast pris och löpande räkning. Med incitament menas omständigheter som stimulerar till viss verksamhet.⁶⁷ Genom att parterna avtalar om ett jämförelsebelopp, eller annorlunda uttryckt ett riktvärde, kompletteras avtal om löpande räkning. Blir slutkostnaden lägre än jämförelsebeloppet delar parterna sedan på den uppkomna vinsten. Om slutkostnaden istället blir högre än jämförelsebeloppet delar parterna på kostnaden. Parterna avtalar sinsemellan om hur stor del av vinsten respektive förlusten vardera parten ska erhålla.⁶⁸

Incitamentsavtal kan bli mycket komplicerade och svåra att överblicka, särskilt om det blir aktuellt med ÄTA-arbeten.⁶⁹

---

⁶⁵ Liman (2009) s. 11.

⁶⁶ Deli (2012) s. 145.

⁶⁷ Nationalencyklopedin.

⁶⁸ Liman (2009) s. 7.

⁶⁹ Deli (2012) s. 146.

4 Självkostnadsprincipen

Ett avtal om ersättning enligt självkostnadsprincipen innebär att entreprenören har rätt till ersättning för sina självkostnader. Ersättning utgår då för entreprenörens faktiska kostnader enligt löpande räkning. Entreprenörarvode beräknas sedan som en procentsats på övriga kostnader.⁷⁰ Självkostnadsprincipen kan tillämpas avseende en hel entreprenad.⁷¹ Vidare ersätts ÄTA-arbeten genom självkostnadsprincipen enligt AB 04 kap. 6 § 7 om inget annat har avtalats mellan parterna.

Nedan följande kapitel innehåller en beskrivning av vilka kostnader som berättigar ersättning enligt självkostnadsprincipen, i vilken mån ersättning utgår vid fel samt de för- och nackdelar som typiskt sett förknippas med självkostnadsprincipen.

”Enligt självkostnadsprincipen utgår ersättning för

1. kostnader för material och varor
2. kostnader för arbetsledning
3. kostnader för arbetare
4. kostnader för hjälpmedel
5. kostnader för underentreprenader
6. kostnader för försäkringar i den mån de avser entreprenörens risk samt avgifter enligt lag och till företagarorganisationer
7. kostnader i övrigt som inte anges i 10 p. 2 i detta kapitel
8. a) entreprenörarvode beräknat som procent av kostnaderna enligt p. 1–7 ovan, exklusive mervärdesskatt
b) entreprenörarvode beräknat som procent av kostnaderna enligt p. 1–7 ovan, för arbetare, hjälpmedel, material eller vara, som tillhandahållits av beställaren, exklusive mervärdesskatt.”⁷²

4.1 Kostnadsposter

AB 04 kap. 6 § 9 anger att ersättning enligt självkostnadsprincipen utgår för diverse kostnadsposter. Enligt Motiv 65 AB ska paragrafen tolkas vidsträckt.⁷³ Bestämmelsen har utformats för att nya kostnadsposter ska kunna tillkomma i framtiden utan att ordalydelsen ska behöva ändras. De uppräknade kostnadsposterna är inte uttömmande.⁷⁴ Paragrafens utformning ger parterna stort utrymme att sinsemellan avtala om vad som ska ingå under respektive kostnadspost. De kostnadsposter som uppräknas blir först aktuella då parterna inte särskilt har reglerat vad som ska ingå i ersättningen.⁷⁵

---

⁷⁰ Hedberg (2010) s. 119.

⁷¹ Höök (2008) s. 47.

⁷² AB 04 kap. 6 § 9.

⁷³ Motiv AB 65 (1969) s. 154.

⁷⁴ Samuelsson (2017) s. 381.

⁷⁵ Lindahl m.fl. (1994) s. 182.

I sammanhanget kan nämnas formuläret LR06, *Ersättningsgrunder för kontraktsarbeten och ÅTA-arbeten på löpande räkning*, som har utarbetats av Sveriges Byggindustrier och syftar till att förenkla debitering inom ramen för entreprenadavtal. LR06 anger vilka kostnader som ska ersättas vid löpande räkning och kan därför användas till kostnadsavgränsning enligt självkostnadsprincipen. Formuläret är endast direkt tillämpligt om det innefattas i avtalet, men kan användas vägledande genom att det ger uttryck för sedvänja i byggbranschen.⁷⁶

Enligt AB 04 kap. 6 § 9 p. 1 omfattas ersättning för kostnader för varor och material av självkostnadsprincipen. I begreppsbestämningarna i AB 04 anges att termen *arbete* omfattar kostnader för arbetsprestation, varor, material och hjälpmedel. I regleringen av självkostnadsprincipen har dock en uppdelning av begreppet gjorts.⁷⁷ Det kan noteras att HovR i fallet Nybropalatset anger att kostnader för verktyg som inte förbrukas i entreprenaden normalt inte berättigar ersättning enligt självkostnadsprincipen. HovR avgjorde att ersättning inte heller utgår för köp av verktyg som förverkats på grund av stöld. Att entreprenören får stå risken för stöld är rimligt dels enligt AB 04 kap. 5 § 1 som anger att entreprenören ansvarar för ej avlämnad del av entreprenad, dels på grund av entreprenörens möjlighet att teckna en stöldförsäkring.⁷⁸

Enligt AB 04 kap 6 § 9 p. 2 ingår kostnader för arbetsledning. Enligt formuläret LR06 ska kostnader för arbetsledning innefatta löner för både teknisk personal och kontorspersonal på arbetsplatsen. Vidare ingår enligt formuläret kostnader för semester, arbetstidsförkortning, försäkringar och avgifter enligt lag, avgifter enligt avtal samt avgifter till arbetsgivarorganisationer.⁷⁹

Den tredje punkten behandlar kostnader för arbetare. Liksom enligt föregående punkt omfattas enligt LR06 kostnader för löner, semester, arbetstidsförkortning, försäkringar och avgifter enligt lag, försäkringar och avgifter enligt avtal samt avgifter till arbetsgivarorganisationer. Dessutom omfattas personlig skyddsutrustning.⁸⁰

Enligt paragrafens fjärde punkt ska kostnader för hjälpmedel ersättas enligt självkostnadsprincipen. Enligt begreppsbestämningarna i AB 04 ska hjälpmedel definieras som ”anordningar som erfordras för entreprenadens utförande samt transporter.” Det framgår vidare enligt begreppsbestämningarna att ”Exempel på hjälpmedel är maskiner, redskap, ställningar, bodar, formvirke och instrument.” Enligt LR06 kan hjälpmedel vara egna och inhyrda maskiner, inhyrda maskiner med förare, handverktyg och mindre redskap, egna och inhyrda bodar och andra provisoriska byggnader, försäkringar samt arbetsplatsförsäkringar.⁸¹

---

⁷⁶ Se bland annat mål T 10408-14 (s. 9).

⁷⁷ Samuelsson (2017) s. 383.

⁷⁸ Mål T 10408-14 (s. 10).

⁷⁹ Formulär LR06 2015.

⁸⁰ Formulär LR06 2015.

⁸¹ Formulär LR06 2015.

Även kostnader för underentreprenörer berättigar entreprenören till ersättning enligt AB 04 kap. 6 § 9 p. 5. Försäkringar omfattas enligt bestämmelsens sjätte punkt, i den mån försäkringen omfattar entreprenörens åtagande.

Enligt den sjunde punkten ska kostnader i övrigt ersättas. Punkten kan sägas utgöra en uppsamlingsbestämmelse. Exempel på kostnader som kan ingå är merkostnad för bankgaranti eller kreditförsäkring, självkostnader ersatta enligt självkostnadsprincipen för avhjälpande av fel på ÄTA-arbete eller avvikelser som inte beror på fel eller försummelse.⁸² Även att sammanställa kostnadsunderlag ingår enligt utfallet i Nybropalatset.⁸³

Den åttonde punkten anger att entreprenörarvodet ska beräknas som en procentsats på övriga kostnader. Enligt AB 04 kap. 6 § 9 p. 8a ska entreprenören tillhandahålla allt som beräknas till kostnadsslagen medan p. 8b anger att entreprenörarvodet ska beräknas med utgångspunkt i de kostnader beställaren har haft.⁸⁴

Entreprenörarvode omfattar kostnader för centralorganisation och vinst vilket fastställs i AB 04 kap. 6 § 10 p. 2.⁸⁵ Begreppet centraladministration ska definieras som alla funktioner som utövas från entreprenörens huvudkontor alternativt avdelningskontor och kostnaden för den personal som arbetar där. Där. Entreprenörarvodet omfattar inte entreprenörens kostnader för arbetsledning eller kontor på arbetsplatsen. Dessa kostnader ersätts enligt p. 2 och 4. Det förekommer att beställaren vid tillämpning av självkostnadsprincipen hävdar att entreprenörarvode inte ingår eftersom inget sådant i förväg avtalats mellan parterna. Beställare kan emellertid inte med framgång vidmakthålla att entreprenören saknar rätt till entreprenörarvode eftersom entreprenörarvodet är en del av självkostnadsprincipen.⁸⁶

HovR menar i Nybropalatset att kostnader som är nödvändiga för entreprenadens utförande generellt ska omfattas av självkostnadsprincipen. Kostnader för kaffe till byggmöten och pizza till taklagsfesten utgör sådana kostnader som arbetsgivaren normalt står för, och som därmed utgör ersättningsgilla poster. HovR avgjorde vidare att arbetsgivaren ska ersätta kostnader för mobiltrafikavgifter och router.⁸⁷

4.2 Ersättning för fel

Entreprenörens rätt till ersättning för avhjälpandekostnader stadgas i AB 04 kap. 5 § 17. Bestämmelsen ger entreprenör rätt till ersättning om det aktuella felet består av att arbete som ersätts enligt självkostnadsprincipen inte

---

⁸² Johansson (2007) s. 311.

⁸³ Mål T 10408-14 (s. 9).

⁸⁴ Samuelsson (2017) s. 383.

⁸⁵ Se vidare om AB 04 kap. 6 § 10 p. 2 i kapitel 6.

⁸⁶ Samuelsson (2017) s. 385 f.

⁸⁷ Mål T 10408-14 (s. 9).

utförts och förutsatt att entreprenören inte tidigare erhållit ersättning för samma arbete.⁸⁸

Kostnader för fel och avhjälpande ska ersättas enligt självkostnadsprincipen om inte felet beror på entreprenörens vårdslöshet. En grundläggande princip inom kontraktsrätten är att part i ett avtalsförhållande svarar för sin egen vårdslöshet eller försummelse. Det förekommer däremot att fel eller brist förekommer även vid fackmässigt utfört arbete. Det kan till exempel handla om justeringar eller vissa efterarbeten. De kostnader som då uppstår är till sin natur likartade med övriga självkostnader och ska därför ersättas enligt självkostnadsprincipen.⁸⁹ Vid vårdslöshet har entreprenören endast rätt till ersättning om denne kan visa godtagbara skäl för avvikelser.⁹⁰

4.3 För- och nackdelar

Att utföra entreprenaden enligt självkostnadsprincipen kan innebära både för- och nackdelar. Den främsta fördelen med ersättning enligt självkostnadsprincipen anses vara att arbetet kan inledas omedelbart. Det krävs inte någon omfattande projektering i förväg då utförande kan bestämmas efter hand som arbetet fortlöper. Att slutprodukten i princip inte är färdigprojekterad medför att ersättningsformen är flexibel.⁹¹ Det innebär även att självkostnadsprincipen lämpar sig väl vid projekt där omfattningen från början är oklar.⁹²

Arbete enligt självkostnadsprincipen brukar vidare förknippas med hög kvalitet. Entreprenören behöver inte pressa kostnader för till exempel material för att inte överskrida ett fast pris.⁹³ Arbete enligt självkostnadsprincipen torde även vara positivt för entreprenörens förmåga att hålla tidplanen. Vid behov kan fler arbetare anställas för vilka ersättning kommer att utgå. Det kan dock även anföras att det inte ligger i entreprenörens intresse att färdigställa entreprenaden i förtid eftersom entreprenören då berövas den vinst som utgår på kostnader för arbetstimmar och liknande.

Självkostnadsprincipen förknippas i regel med dyra entreprenader. Deli har till och med introducerat begreppet ”skenande löpande räkning” för entreprenader som blivit avsevärt dyrare än vad som inledningsvis uppskattas. Att entreprenaden blir dyrare än beräknat kan bero på många olika orsaker som inte nödvändigtvis har med entreprenören att göra. Det kan till exempel vara fråga om ändrade förutsättningar, en stor mängd ÅTA-arbeten, eller att de faktiska kostnaderna i entreprenaden helt enkelt avviker från de förväntade kostnaderna för att kalkylen var felaktig.⁹⁴ Självkostnadsprincipen har

---

⁸⁸ Liman (2009) s. 23.

⁸⁹ Motiv AB 72 (1985) s. 183.

⁹⁰ Samuelsson (2017) s. 384.

⁹¹ Källenius (1960) s. 263.

⁹² Liman (2009) s. 22.

⁹³ Liman (2009) s. 22.

⁹⁴ Deli (2012) s. 151.

dock fått kritik för att ersättningsformen ger entreprenören incitament att öka kostnaderna då entreprenörens vinst beräknas procentuellt på övriga kostnader.⁹⁵ Entreprenören har heller inget incitament att leverera en felfri entreprenad eftersom ersättning utgår för avhjälpandekostnader så länge det inte är fråga om vårdslöshet.⁹⁶

4.4 Analys

Har uppräkningsfunktionen av ersättningsgilla kostnader i AB 04 kap. 6 § 9 någon funktion som avgränsningskriterium? Finns några generella bedömningsgrunder enligt vilka en kostnad ska ersättas enligt självkostnadsprincipen?

Inledningsvis kan konstateras att uppräkningsfunktionen enligt AB 04 kap. 6 § 9 närmast utgör ett ramverk. De kostnadsposter som anges som berättigande till ersättning är väldigt generella och har antagligen inte någon vägledande funktion i en eventuell tvist. Entreprenören har möjlighet att härleda de flesta kostnader som kan uppstå till en ersättningsberättigande punkt enligt bestämmelsen. Om entreprenadavtalet inte preciserar kostnadsposterna kan entreprenören tillgodogöra sig mer kostnader än vad beställaren tänkt sig. Eftersom entreprenörarvode utgår procentuellt på övriga kostnader har entreprenören intresse av att fakturera ett så högt belopp som möjligt. Bedömningen av huruvida en kostnad är nödvändig eller inte blir i princip subjektiv. Särskilt kostnader för material och varor, arbetsledning, arbetare samt hjälpmedel kan vara svåra att kalkylera och definiera.

Frågan hur de olika kostnadsposterna ska definieras får stor betydelse för det slutgiltiga priset. En domstol blir antagligen hänvisad till utfyllning om parternas avtal inte ger någon ledning i en tvistesituation. Beroende på om domstolen är generös eller restriktiv i bedömningen avseende vilka kostnader som ska ersättas uppkommer olika resultat. En uttömmande uppräkningsfunktion hade resulterat i en enklare och mer förutsägbar tillämpning.

För att avgöra vilka kostnader som ska ersättas blir utfyllning med sedvana i första hand aktuellt. Kan formuläret LR06 verka vägledande i det aktuella fallet? Finns det något handelsbruk i branschen som kan tillämpas? I Nybropalatset har HovR till exempel hänvisat till att en kostnad ska omfattas av självkostnadsprincipen eftersom det var en kostnad som arbetsgivare normalt ersätter. Jag anser att HovR försök till utfyllning är problematiskt eftersom ett entreprenadavtal inte kan likställas med ett anställningsavtal.

För att öka beställarens möjlighet att förutsäga priset anser jag att en utvidgning av de ersättningsgilla kostnaderna bör utföras med stor försiktighet. Eftersom bestämmelsen är så generell bör parterna i ett avtal särskilt avtala om definitionen av de ersättningsberättigade kostnadsposterna för att undvika tvistigheter. En av fördelarna med ersättning enligt självkostnadsprin-

---

⁹⁵ Liman (2009) s. 22.

⁹⁶ Särskild skiljedom mellan Kista galleria KB och Skanska Sverige AB (s. 52).

cipen som riskerar att gå förlorad vid omfattande förhandlingar innan byggstarten är att arbetet kan inledas genast utan omfattande projektering. LR06 kan då eventuellt vara ett viktigt och användbart verktyg eftersom formuläret anger vilka kostnader som ska ingå.

Det är svårt att uttala sig generellt kring entreprenadsumman i entreprenader där ersättning beräknats enligt självkostnadsprincipen eftersom summan skiljer sig från fall till fall och är helt beroende av parternas avtal. Bestämmelsens utformning och beräkningsmodell medför emellertid att entreprenören har mer kontroll än vad beställaren har över vilka kostnader som ska ersättas. Ordningsreglerna blir i praktiken beställarens enda möjlighet att kontrollera entreprenören.

Självkostnadsprincipen resulterar antagligen i ett högre slutpris än entreprenader som projekteras till fast pris på grund av att entreprenören saknar intresse av att pressa sina kostnader.

5 Omsorgsplikt

I AB 04 kap. 6 § 10 stadgas ett antal ordningsregler som anger regler för hur självkostnadsprincipen ska tillämpas. Följande kapitel behandlar AB 04 kap. 6 § 10 p. 1 som ger uttryck för det som kallas för entreprenörens omsorgsplikt.

”Entreprenören skall fullgöra sin uppgift så att beställaren erhåller bästa tekniska och ekonomiska resultat.”⁹⁷

5.1 Omsorgspliktens innebörd

Enligt AB 04 kap. 6 § 10 p. 1 har entreprenören en omsorgsplikt under utförandet av entreprenadarbetet.

I Motiv AB 72 förklaras omsorgsplikten som en viss skyldighet för entreprenören att beakta beställarens tekniska och ekonomiska intressen.⁹⁸ Samuelsson anser att entreprenören under arbetet är skyldig att välja de mest fördelaktiga produktionsmetoderna.⁹⁹ Omsorgsplikten kan även innebära att entreprenören måste ta hänsyn till beställarens önskemål om hur arbetet ska utföras. Källenius menar att entreprenören har en viss skyldighet att göra en avvägning mellan kostnaderna som uppkommer i entreprenaden och vad som är tekniskt försvarbart. Källenius anser också att entreprenören ska utföra sitt åtagande fackmässigt och lika ekonomiskt som vid fast pris.¹⁰⁰ Enligt Lindahl kan omsorgsplikten få olika innebörd beroende på om det är fråga om ÄTA-arbeten i entreprenad med i övrigt fast pris eller om det är hel entreprenad enligt löpande räkning. Vid ÄTA-arbeten kan nämligen inte begäras att entreprenören ska använda andra produktionsmetoder än vad som använts under arbetena i övrigt.¹⁰¹

5.2 Förpliktelsens karaktär

Frågan om hur entreprenörens omsorgsplikt ska tolkas är av stor vikt för hur självkostnadsprincipen sedan tillämpas i praktiken. Förpliktelsens karaktär blir därmed en central fråga. Förpliktigas entreprenören att leverera ett visst resultat eller ger bestämmelsen endast uttryck för entreprenörens allmänna omsorg?

---

⁹⁷ AB 04 kap. 6 § 10 p. 1.

⁹⁸ Motiv AB 72 (1985) s. 185.

⁹⁹ Samuelsson (2017) s. 386.

¹⁰⁰ Källenius (1960) s. 263 ff.

¹⁰¹ Lindahl m.fl. (1994) s. 185.

En förpliktelse kan definieras som en gäldenärs skyldighet att göra något eller att inte göra något. Förpliktelsens uppfyllande medför att ingen påföljd blir aktuell. Förpliktelser kategoriseras vidare efter beskaffenheten av den prestation förpliktelsen avser.¹⁰² Först och främst kan en distinktion göras mellan positiva och negativa förpliktelser. Positiva förpliktelser avser då gäldenärens skyldighet att göra något, medan negativa förpliktelser avser gäldenärens plikt att inte göra något. De positiva förpliktelserna kan vidare kategoriseras genom indelning i resultatförpliktelser och omsorgsförpliktelser.¹⁰³ Klassificeringen utgår i detta sammanhang från den aktuella handlingens relation till en viss effekt. Därmed kan förpliktelsen klassificeras på nytt beroende på vilken relation till förpliktelsen som eftersträvas.¹⁰⁴

En resultatförpliktelse innebär att en avtalspart förpliktigas att leverera ett visst resultat. Som exempel på resultatförpliktelser kan nämnas transportörens förpliktelse att leverera gods enligt kap. 13 § 5 sjölagen (1994:1009). En resultatförpliktelse innebär att resultatet är den avgörande faktorn för uppfyllelse. Därmed kan ett misslyckande att uppnå det stadgade resultatet likställas med avtalsbrott.¹⁰⁵

En omsorgsförpliktelse kan lämnas obestämd i ett eller flera avseenden. Rodhe anger att en omsorgsförpliktelse innebär en skyldighet för gäldenären att ”med omsorg eftersträva bästa resultat”.¹⁰⁶ Avtal som involverar en personlig arbetsinsats kan oftast kategoriseras som omsorgsförpliktelser. Anställningsavtal har till exempel karaktären av en omsorgsförpliktelse genom att arbetstagaren har en förpliktelse att göra en god arbetsinsats. En arbetstagar står emellertid inte risken för att arbetsgivaren erhåller ett visst resultat på grund av dennes anställning.¹⁰⁷ För att åsidosätta en omsorgsförpliktelse och därmed aktualisera en påföljd brukar anges att det krävs vållande från gäldenärens sida.¹⁰⁸ Vissa avtal avgränsar klart omsorgsförpliktelsens innebörd. Det händer också att omsorgsförpliktelsen på grund av avtalets ordalydelse i praktiken blir av ringa betydelse.¹⁰⁹

Den mellanstatliga organisationen *Internationella institutet för privaträtts-unifikation*, UNIDROIT, har utarbetat standardavtalet UNIDROIT Principles med syfte att harmonisera internationell handelsrätt.¹¹⁰ I UNIDROIT Principles art. 5.1.5 anges följande distinktion mellan resultat- och omsorgsförpliktelser: ”In determining the extent to which an obligation of a party involves a duty of best efforts in the performance of an activity or a duty to achieve a specific result, regards shall be had, among other factors, to (a) the way in which the obligations expressed in the contract; (b) the contractual price and other terms of the contract; (c) the degree of risk normally in-

---

¹⁰² Rodhe (1956) s. 17 ff.

¹⁰³ Rodhe (1956) s. 20.

¹⁰⁴ Adestam (2014) s. 43.

¹⁰⁵ Hagström (2011) s. 127 f.

¹⁰⁶ Rodhe (1956) s. 20.

¹⁰⁷ Hagström (2011) s. 127 f.

¹⁰⁸ Rodhe (1956) s. 21.

¹⁰⁹ Hagström (2011) s. 130.

¹¹⁰ Uppgift från UNIDROITs hemsida.

volved in achieving the expected result; (d) the ability of the other party to influence the performance of the obligation.”

Vid kategoriserandet av förpliktelsens karaktär är enligt denna klassifikation således avtalets ordalydelse, den avtalade ersättningen samt normalrisken av betydelse. Dessa faktorer kan beaktas i klassificeringen av entreprenörens omsorgsplikt.

Omsorgspliktens ordalydelse stadgar att entreprenören ska utföra arbetet så att beställaren erhåller bästa tekniska och ekonomiska resultat, vilket kan tolkas som en utfästelse. Analys av bestämmelsens ordalydelse ger därmed visst stöd för att denna ska tolkas som en resultatförpliktelse.¹¹¹ Andra indikationer på resultatförpliktelser kan vara att den aktuella klausulen anger att priset är beroende av en prestation eller att det finns skadestånds- eller vitesbestämmelser som är kopplade till ett visst resultat.¹¹² AB 04 kap. 6 § 10 p. 1 innehåller dock inte några sådana stadganden. Entreprenören är således inte på grund av ordalydelsen underkastad någon form av garantiförpliktelse gällande det tekniska och ekonomiska resultatet.¹¹³

Vidare kan den avtalade ersättningen vara av intresse. Ett ovanligt högt pris antyder att en förpliktelse har karaktären av en resultatförpliktelse.¹¹⁴ Avseende självkostnadsprincipen går det emellertid inte att se någon allmängiltig prisnivå eftersom priset är beroende av förhållanden i det enskilda fallet.¹¹⁵

Ett högre pris betyder i regel innebär att förpliktelsen ifråga utgör en omsorgsförpliktelse. Om det önskade utfallet är en naturlig följd av arbetet ska förpliktelsen i regel ses som en resultatförpliktelse. Borgenärens inflytande är också av betydelse för förpliktelsens klassifikation. När borgenären har stort inflytande över processen kan en resultatförpliktelse istället anses utgöra en omsorgsförpliktelse.¹¹⁶ Om det önskade utfallet, att arbetet ska utföras så att beställaren erhåller bästa möjliga resultat, är en naturlig följd av arbetet kan diskuteras. Beställaren har inflytande över arbetet genom att denna vid en utförandeentreprenad tillhandahåller ritningar och liknande även om entreprenören är ansvarig för hur arbetet sedan utförs.

Om omsorgsplikten som stadgas i AB 04 tolkas som en resultatförpliktelse åläggs entreprenören att prestera det objektivt bästa resultatet. Beställaren skulle i sådana fall kunna ifrågasätta priset genom en i efterhand utförd kostnadsberäkning. För att avtalsbrott ska föreligga är det tillräckligt att förpliktelsen inte uppfylls, det vill säga att beställaren inte erhåller det bästa tekniska och ekonomiska resultatet. En tolkning som utgår ifrån att omsorgsplikten ska tolkas som en resultatförpliktelse innebär därför i praktiken

---

¹¹¹ Särskild skiljedom mellan Kista Galleria KB och Skanska Sverige AB (s. 54).

¹¹² Hagström (2011) s. 129.

¹¹³ Samuelsson (2017) s. 389; särskild skiljedom mellan Kista Galleria KB och Skanska Sverige AB (s 50).

¹¹⁴ Hagström (2011) s. 129.

¹¹⁵ Motiv AMA AF (2014) s. 117.

¹¹⁶ Hagström (2011) s. 129.

att självkostnadsprincipen utgör ett av beställaren i efterhand fastställt fast pris.¹¹⁷

Tolkas däremot förpliktelsen som en omsorgsförpliktelse får entreprenören ökad handlingsfrihet genom att det krävs vållande för att förpliktelsen ska anses vara åsidosatt.¹¹⁸

Baserat på samtliga ovan diskuterade faktorer måste omsorgsplikten tillämpas som en omsorgsförpliktelse.¹¹⁹

5.3 Omsorgspliktens åsidosättande

Eftersom omsorgsplikten ska definieras som en omsorgsförpliktelse krävs vållande för åsidosättande. Enligt Motiv AB 72 ska entreprenören erhålla ersättning för sina faktiska kostnader. För att beställaren ska kunna bestrida dessa kostnader måste denna visa att entreprenören har varit vållande och därmed åsamkat beställaren skada.¹²⁰ Samuelsson menar att en framgångsrik invändning mot entreprenörens kostnader antagligen kan grundas i att den begärda ersättningen är oförsvarlig med tanke på resultatet och att det dåliga resultatet beror entreprenören.¹²¹

Även Johansson anser att det krävs att beställaren kan påvisa vårdslöshet hos entreprenören som orsakat beställaren skada för att omsorgsplikten ska vara åsidosatt.¹²² Deli är emellertid kritisk till att beställaren måste visa vårdslöshet hos entreprenören och anser att resultatet av en sådan tillämpning blir orimligt. Han menar att en sådan tillämpning skulle leda till att beställaren, i vissa fall, skulle vara skyldig att ersätta entreprenören trots att denna varit vårdslös i sitt arbete. Deli anser istället att den enda rimliga tolkningen av paragrafen är att beställarens ersättningskyldighet begränsas till ett skäligt pris.¹²³

5.4 Nybropalatset

5.4.1 Bakgrund

I målet Nybropalatset behandlades tolkningen av ett entreprenadavtal ingått mellan BTH Bygg Aktiebolag, ”BTH”, och Bostadsrättsföreningen Nybropalatset, ”Bostadsrättsföreningen”, gällande ersättning enligt självkostnadsprincipen. Bostadsrättsföreningen bildades år 2010 med syfte att totalreno-

---

¹¹⁷ Särskild skiljedom mellan Kista Galleria KB och Skanska Sverige AB (s. 57).

¹¹⁸ Wingmark, Byggvärlden 2016.

¹¹⁹ Se även Samuelsson (2017) s. 386 f.

¹²⁰ Motiv AB 72 (1985) s. 63.

¹²¹ Samuelsson (2017) s. 389.

¹²² Johansson (2007) s. 311 f.

¹²³ Deli (2012) s. 151 f.; se vidare om skäligt pris i kapitel 9.

vera en exklusiv fastighet på Östermalm i Stockholm. Fastigheten som bestod av fem våningar skulle byggas om från kontor till 18 stycken nya lägenheter. Inledningsvis kontrakterades entreprenören Kungsfiskaren Bygg & Fastighets AB för att utföra ombyggnationen. Efter en uppkommen tvist mellan Bostadsrättsföreningen och Kungsfiskaren Bygg & Fastighets AB hävdades emellertid entreprenadavtalet innan entreprenaden kunde slutföras.

Bostadsrättsföreningen anlidade då BTH för att slutföra entreprenaden med ABT 06 som gällande standardavtal. De av BTH utställda fakturorna betalades av Bostadsrättsföreningen allt eftersom arbetet fortgick trots att Bostadsrättsföreningen inte hade tillgång till några andra underlag än BTHs huvudbok. När BTH utställde en faktura om 7 547 455 kronor i juni 2012 betalade Bostadsrättsföreningen endast 5 479 037 kronor av det fakturerade beloppet med motiveringen att det fakturerade beloppet inte var skäligt. Bostadsrättsföreningen betalade inte heller senare utställda fakturor och hävde senare avtalet.

5.4.2 Tingsrätten

BTH stämde Bostadsrättsföreningen och yrkade i Stockholms TR att Bostadsrättsföreningen skulle förpliktas att betala det återstående fakturerade beloppet, vilket uppgick till 6 944 672 kronor. Bostadsrättsföreningen bestred BTHs yrkande och menade att det av Bostadsrättsföreningen betalade beloppet utgjorde skälig ersättning. Därför hade inte BTH rätt till ytterligare betalning. I andra hand yrkade Bostadsrättsföreningen att de hade rätt att kvittningsvis avräkna 2 825 000 kronor avseende förseningsviten, 620 875 avseende kostnader för felavhjälpande och 77 681 kronor avseende skadestånd.

BTH förklarade i grunden för sin talan att ersättning enligt självkostnadsprincipen innebär att entreprenören har rätt till sina faktiska kostnader. I den aktuella entreprenaden hade projektets omfattning och karaktär inneburit att kostnaderna blivit högre än vad som inledningsvis hade uppskattats, men dessa berättigade likväl BTH till ersättning.

Bostadsrättsföreningen anförde å sin sida att BTH hade rätt att erhålla skälig ersättning på grund av att BTHs redovisning var så bristfällig att underlagen inte kunde ligga till grund för någon ersättningsberäkning. Genom den bristfälliga redovisningen och arbetets undermåliga utförande ansåg Bostadsrättsföreningen att BTH brutit mot sin omsorgsplikt.

TR ansåg att BTH hade att påvisa att arbetet utförts i enlighet med fakturering. TR menade dock att det inte gick att kontrollera arbetet genom den av BTH framlagda redovisningen. TR anförde att redovisningen var bristfällig eftersom dagboken antagligen uppförts i efterhand, att antalet debiterade timmar ansetts orimligt samt att det förekom direkta fel i faktureringen. Med hänvisning till NJA 2001 s. 177 avgjorde därför TR att en analog skälighetsbedömning enligt 45 § KöpL av priset var nödvändig.

Bevisbördan för det fakturerade prisets skälighet låg enligt TR på BTH. Den av BTH framlagda redovisningen utgjorde därmed underlag för prisets skälighet. På grund av redovisningens bristfällighet fann TR att det av BTH fakturerade priset väsentligt översteg vad som var skäligt. TR ansåg inte heller att det fanns omständigheter som kunde motivera att ersättningen skulle överstiga ett skäligt pris och BTH hade därmed enligt TR inte rätt till någon ersättning utöver vad som redan betalats.

5.4.3 Hovrätten

BTH överklagade domen från TR. Bostadsrättsföreningen motsatte sig en ändring.

HovR prövade inledningsvis om BTH hade rätt till ytterligare ersättning med utgångspunkt i parternas avtal ABT 06. Enligt parternas avtal skulle ersättning utgå enligt självkostnadsprincipen i ABT 06 kap. 6 § 9. HovR ansåg att om beställaren ifrågasätter en kostnad har entreprenören bevisbörda för att påvisa kostnaden, att kostnaden är hänförlig till entreprenaden och att antalet arbetstimmar har lagts ned. Under förutsättning att entreprenören uppfyller sin bevisbörda i det hänseendet anförde HovR att denne har rätt till betalning såtillvida entreprenören har iakttagit sin omsorgsplikt. Om beställaren hävdar att entreprenören har åsidosatt sin omsorgsplikt måste beställaren visa att så är fallet.¹²⁴

En skälighetsbedömning kan göras analogt i entreprenadförhållande i de fall priset inte följer av avtalet. HovR ansåg dock att priset följde av parternas avtal eftersom självkostnadsprincipen anger hur priset ska beräknas enligt specificerade kostnadsposter. Bostadsrättsföreningens invändning om prisets skälighet lämnades därför utan bifall.¹²⁵

Vidare prövade HovR huruvida BTH haft påstådda kostnader och arbetat de timmar som fakturerats. HovR menade att Bostadsrättsföreningen under entreprenadtiden haft möjlighet att begära underlag till de fakturor som betalats då all redovisning fanns tillgänglig på BTHs huvudkontor samt att det därför inte spelade någon roll för bedömningen att Bostadsrättsföreningen fått tillgång till underlagen först i TR. HovR bedömde att redovisningen var av sådan kvalitet att Bostadsrättsföreningen hade haft möjligheten att granska riktigheten. Redan redovisningens omfattning innebar att HovR ansåg att utgångspunkten i fallet skulle vara att BTH uppfyllt sin bevisbörda.¹²⁶

HovR avgjorde slutligen att Bostadsrättsföreningen varken visat att BTH åsidosatt sin omsorgsplikt eller någon ekonomisk följd därav. Efter vissa avräkningar på grund av rena felaktigheter i redovisningen samt avdrag för

---

¹²⁴ Mål T 10408-14 (s. 4).

¹²⁵ Mål T 10408-14 (s. 5).

¹²⁶ Mål T 10408-14 (s. 6–7).

kvittningsvis framställda belopp beslutades att Bostadsrättsföreningen var skyldig att betala det av BTH yrkade beloppet.¹²⁷

Bostadsrättsföreningen överklagade domen från HovR, men HD beviljade inget prövningstillstånd.

5.5 Lojalitetsplikt

Entreprenörens omsorgsplikt kan ställas i relation till parternas allmänna lojalitetsplikt. AB 04 innehåller inga bestämmelser som uttryckligt reglerar en allmän lojalitetsplikt men en sådan omnämns både i förordet till AB 04 och i kommentarstexten till AB 04 kap. 4 § 3. Hänvisningen till lojalitetsplikten i förordet till AB 04 innebär främst att parterna ska visa varandra ”förtroende och öppenhet” vilket närmast får tolkas som en upplysningsplikt mellan parterna. Kommentartexten till AB 04 kap. 4 § 3 behandlar entreprenörens plikt att begränsa sådan tidsförlängning som följer av ett hinder enligt en uppräknig i samma bestämmelse. Den lojalitetsplikt som följer av kommentartexten kan antas ha en mer generell innebörd.¹²⁸ Det bör i sammanhanget noteras att en kommentar i AB 04 inte utgör en avtalsbestämelse utan ska verka vägledande vid tillämpning och tolkning.¹²⁹

Det råder konsensus om det faktum att AB 04 innehåller en lojalitetsplikt, men vilka förpliktelser en sådan lojalitetsplikt medför är inte klart definierat. Frågan är därmed hur lojalitetsplikten ska tillämpas i en viss situation. Lojalitetsplikten blir betydelsefull först om den kan anses ha en självständig betydelse vid tolkning och tillämpning av självkostnadsprincipen.

Enligt Munukka utgör lojalitetsplikten en allmän rättsprincip i kontraktsförhållanden som tillämpas vid utfyllning och tolkning.¹³⁰ Den allmänna rättsprincipens innebörd varierar beroende på avtalstyp och kan vara asymmetrisk mellan parterna genom att den ena partens förpliktelser är mer betungande än den andra partens.¹³¹ Entreprenadavtalets särskilda förutsättningar och systematik innebär att lojalitetsplikt i entreprenadavtal inte kan tillämpas lika vidsträckt som vid andra former av kontraktsförhållanden.¹³² AB 04 består till stor del av detaljreglerade förpliktelser vilket lämnar lite utrymme för tillämpandet av utfyllande rättsprinciper avseende lojalitetsplikt.¹³³

Samuelsson menar att den av AB 04 stadgade lojalitetsplikten ska tolkas som en plikt att använda befintliga resurser på ett rationellt sätt med beaktande av avtalets tidsfaktor. Eftersom rationellt inte är synonymt med lojalt

---

¹²⁷ Mål T 10408-14 (s. 15 samt s. 20).

¹²⁸ Samuelsson (2011) s. 206.

¹²⁹ Se förordet till AB 04; se även avsnitt 1.5 där betydelsen av kommentartext i AB 04 behandlas närmare.

¹³⁰ Munukka (2007) s. 74.

¹³¹ Munukka, SvJT 2010, s. 837.

¹³² Munukka (2007) s. 395.

¹³³ Munukka (2007) s. 390.

uppkommer tolkningsproblem. Det finns enligt Samuelsson en motsättning i antagandet att parternas åtaganden framgår av avtalet och i förhållandet att förpliktelserna ska tolkas av en underliggande lojalitetsplikt som kan innebära ytterliga förpliktelser för parterna att förhålla sig till.¹³⁴

5.6 Analys

Entreprenören är skyldig att iaktta en omsorgsplikt. Det finns dock ingen allmänt accepterad definition av vad om omsorgsplikten faktiskt kan sägas innebära. Att som Källenius hävda att omsorgsplikten innebär att entreprenören är skyldig att utföra arbetet lika ekonomiskt som vid fast pris är problematiskt på grund av de skilda förhållanden som råder beroende på vilken ersättningsform som är avtalad. Varje ersättningsform har särpräglade förutsättningar och tillämpningen har anpassats därefter. Höök anser istället att omsorgsplikten innebär att entreprenören ska samråda med beställaren och tillvarata dennes tekniska och ekonomiska intressen, vilket kan tolkas närmast som en kombinerad upplysnings- och lojalitetsplikt. Sammantaget kan sägas att omsorgsplikten betyder att entreprenören är skyldig att visa akt-samhet gentemot beställaren.

Omsorgsplikten måste anses utgöra en omsorgsförpliktelse och inte en resultatförpliktelse. Att kategorisera vilken sorts förpliktelse omsorgsplikten faktiskt utgör är viktigt på grund av bestämmelsens tillämpning. Förpliktelsens karaktär får avgörande betydelse för beställarens möjlighet att kontrollera priset och för hur bevisbördan ska placeras mellan parterna vid en eventuell tvist.

Vilka praktiska plikter som åläggs entreprenören i och med att omsorgsplikten utgör en omsorgsförpliktelse är oklart. Utgör omsorgsplikten en lojalitetsplikt likt den lojalitetsplikt som i övrigt stadgas i AB 04? Ålägger den entreprenören en utökad underrättelseplikt avseende ekonomin eller hur arbetet utförs? Att innebörden av omsorgsplikten är oklar resulterar i tillämpningsproblem och minskad möjlighet till kontroll för beställaren.

Munukka och Samuelsson menar att en lojalitetsplikt knappast kan få självständig betydelse enligt AB 04. Det får därmed anses klart att beställaren inte kan hänvisa till att entreprenören brutit mot en allmän lojalitetsplikt när arbetet resulterat i en högre entreprenadsumma än beräknat. I sammanhanget blir det istället intressant att beakta parternas allmänna lojalitetsplikt i förhållande till entreprenörens omsorgsplikt. Systematiken i AB 04 talar för att bestämmelserna utgör en fullständig reglering. Däremot kan omsorgsplikten tolkas som en särskilt stadgad lojalitetsplikt likt den som omnämns enligt AB 04 i övrigt.

Eftersom omsorgsplikten tolkas som en omsorgsförpliktelse står det klart att entreprenören måste ha varit vårdslös för att anses ha brutit mot omsorgs-

---

¹³⁴ Samuelsson (2011) s. 206 f.

plikten. Är entreprenören vårdslös ska kostnaderna som orsakas av vårdslösheten inte ersättas enligt självkostnadsprincipen. Därmed blir omsorgspliktens betydelse i praktiken att entreprenören inte får vara vårdslös under utförandet av arbetet. Att inte utföra kontrakterat arbete på ett vårdslöst sätt borde emellertid vara självklart.

6 Rabatter

En entreprenör erhåller ibland rabatter i olika former av leverantörer vid till exempel materialinköp. I nedan följande kapitel behandlas beställarens rätt att vid tillämpning av självkostnadsprincipen ta del rabatter enligt AB 04 kap. 6 § 10 p. 2.

”I entreprenörarvodet inbegrips, förutom vinst, kostnader för räntor och centraladministration med beaktande av eventuella årsomsättningsrabatter. Övriga rabatter som entreprenören kan tillgodoräkna sig i entreprenaden skall gottskrivas beställaren.”¹³⁵

6.1 Rabatter som gottskrivas beställaren

Beroende på entreprenörens yrkeskategori kan erhållande av rabatter vara av avsevärd betydelse. I en bransch med små vinstmarginaler blir rabatterna en möjlighet för entreprenörer att erhålla vinst.¹³⁶

Beställaren ska enligt AB 04 kap. 6 § 10 p. 2 tillgodogöras rabatter som har ett direkt samband med entreprenaden.¹³⁷ Det kan röra sig om en rabatt som dras av direkt vid inköp, en så kallad kassarabatt, eller om en i efterhand avdragen rabatt som omfattar alla inköp under ett år. De rabatter som avses enligt bestämmelsen är sådana som i regel kan erhållas av köpare vid inköp till en entreprenad i liknande omfattning.¹³⁸

Enligt doktrin omfattar punkten endast de rabatter som kan härledas till en enskild leverans. Direkta kassarabatter ska därmed tillgodogöras beställaren.¹³⁹ Av AB 04 kap. 6 § 9 p. 1 samt den aktuella bestämmelsen framgår att en entreprenör inte kan fakturera ett högre pris för material än vad som framgår av kvitto eller faktura från leverantör. Entreprenören kan dock fakturera ett ytterligare materialpåslag enligt AB 04 kap. 6 § 9 p. 1 och 8a.

Syftet med att beställaren ska kunna ta del av kassarabatter är att denne har möjlighet att påverka både volym genom karaktär och omfattning av den aktuella entreprenaden samt betalningssätt genom till exempel att ställa förskottsmedel till förfogande för betalning.¹⁴⁰

En tidigare omdiskuterad fråga har varit huruvida beställare ska kunna tillgodogöra sig årsrabatter på varuinköp. Den eventuella möjligheten för ent-

¹³⁵ AB 04 kap. 6 § 10 p. 2. Bestämmelsen innehåller även en definition av entreprenörarvode. Entreprenörarvode behandlas inom ramen för detta arbete i avsnitt 4.1.

¹³⁶ Isaksson, *Byggvärlden* 2017.

¹³⁷ Johansson (2007) s. 312.

¹³⁸ Lindahl m.fl. (1994) s. 186.

¹³⁹ Samuelsson (2017) s. 389; Lindahl m.fl. (1994) s. 186; Motiv AB 72 (1985) s. 185 f.

¹⁴⁰ Motiv AB 72 (1985) s. 186.

reprenören att kunna gottskrivas årsrabatter är emellertid problematisk. För det första kalkylerar ofta entreprenören med eventuella årsrabatter redan i ett anbud.¹⁴¹ Det kan vidare anföras att årsrabatter endast vid omfattande arbeten kan kopplas till en enskild entreprenad i den mån entreprenörens totala inköpsvolym påverkas av denna. Slutligen hade avdraget, i de flesta fall, först kunnat göras i efterhand. Beställarens eventuella rätt till årsrabatter skulle därmed kunna påverka slutfakturering enligt AB 04 kap. 6 § 11. Därför är den allmänna uppfattningen i doktrin att årsrabatter endast ska tillgodoräknas beställaren om dessa anges på kvitto eller faktura från leverantör i en leverans till den aktuella entreprenaden. Tanken är istället att årsrabatter ska en inräknas i entreprenörarvodet.¹⁴² Om parterna vill att årsrabatter ska omfattas måste det därför anges särskilt i avtalet.¹⁴³

6.2 Analys

En analys av beställarens rätt att ta del av rabatter blir främst en fråga om huruvida beställaren ska ha någon rätt att ta del av entreprenörens årsrabatter. Med tanke på rabatternas betydelse för vissa kategorier av entreprenörer har frågan inte något självklart svar.

Beställaren har av praktiska skäl inte fått möjlighet att ta del av årsrabatter. Ett annat förfarande skulle inte bara vara förenat med administrativa svårigheter utan också generera protester från entreprenörer som riskerar att förlora sin vinstmöjlighet. Det kan anföras att entreprenören enligt självkostnadsprincipen har stort inflytande över de slutliga kostnaderna och att det därmed skulle vara rättvist att låta beställaren ta del av årsrabatter för att få en mer balanserad riskfördelning, men en sådan tillämpning skulle knappast lösa självkostnadsprincipens grundläggande brister utan snarare skapa nya tillämpningsproblem.

Den nuvarande tillämpningen kan dock resultera i att en entreprenör kan ingå avtal med en leverantör för att samla alla rabatter i form av årsrabatter. Dessa kan då inte hänföras till en specifik entreprenad. Beställaren har då inte möjlighet att ta del av rabatten och kommer antagligen inte ens vara medveten om dess existens. Möjligen kan ett sådant uppsåtligt förfarande bryta mot entreprenörens omsorgsplikt, och eventuellt även mot regeln om upphandling i AB 04 kap. 6 § 10 p. 3. Det kommer dock vara väldigt svårt för beställaren att påvisa dels att entreprenören agerat uppsåtligt och dels att beställaren därmed har lidit en skada. Entreprenören kan hävda att årsrabatter är inräknade i entreprenörarvodet.

---

¹⁴¹ Hedberg (2010) s. 119 f.

¹⁴² AB 04 kap. 6 § 10 p. 2; se även Peterson m.fl., Byggingindustrin 2015.

¹⁴³ Lindahl m.fl. (1994) s. 186.

7 Upphandling

I en entreprenad kan entreprenören behöva upphandla bland annat material, varor och underentreprenader från olika leverantörer. Den ordningsregel som styr upphandling vid tillämpning av självkostnadsprincipen stadgas i AB 04 kap. 6 § 10 p. 3.

”Entreprenören skall vid upphandling av material, vara eller underentreprenad såvitt möjligt infordra anbud från flera leverantörer eller entreprenörer. Upphandling ska ske till så förmånliga villkor för beställaren som förhållandena medger.”¹⁴⁴

7.1 Upphandling av material, varor eller underentreprenad

Enligt AB 04 kap. 6 § 10 p. 3 har entreprenören en skyldighet att inhämta flera anbud vid upphandling av material, varor eller eventuella underentreprenader för att tillvarata beställarens intressen. Bestämmelsen ska dock inte tolkas som att entreprenören i alla situationer måste sträva efter maximal konkurrensutsättning. Upphandlingen ska istället ske till så fördelaktiga villkor som ”förhållandena medger”. Bestämmelsen utgör inget förbud för beställaren att vara delaktig i upphandlingen. Beställarens medverkande i upphandlingen torde snarast vara fördelaktigt för båda parter.¹⁴⁵ Samuelsson menar att bestämmelsens utformning medför att beställaren ska involveras då upphandlingen är av större omfattning eftersom det är möjligt att denne kan medverka till gynnsammare villkor.¹⁴⁶

I fallet Nybropalatset anförde beställaren att entreprenören åsidosatt upphandlingsförfarandet genom att inköp utförts utan tillräcklig planering och utan något anbuds förfarande vilket sammantaget ansågs ha påverkat ersättnings storlek. HovR avgjorde emellertid att entreprenören uppfyllt sina plikter med tanke på att projekteringen i entreprenaden redan var genomförd när entreprenören kontrakterades. Entreprenören hade därmed inte haft något inflytande gällande planritningar och materialval. Inköp hade i det aktuella fallet flertalet gånger utförts dagligen i enstaka poster vilket innebar högre kostnader. HovR ansåg att de ÄTA-arbeten som tillkommit i projektet var av sådan karaktär att entreprenören inte haft möjlighet att planera arbete och inköp till ekonomisk fördel för beställaren. HovR godtog även att entreprenören tillvaratagit beställarens intressen genom att beställa material från ”betrodda leverantörer” trots att inköp skett utan upphandling.¹⁴⁷

---

¹⁴⁴ AB 04 kap. 6 § 10 p. 3.

¹⁴⁵ Motiv AB 72 (1985) s. 187.

¹⁴⁶ Samuelsson (2017) s. 389 f.

¹⁴⁷ Mål T 10408-14 (s. 14–15).

7.2 Analys

Ordningsregeln avseende upphandling betyder inte att entreprenören är skyldig att i alla situationer upphandla material eller underentreprenad till bästa möjliga villkor. Bestämmelsens ordalydelse anger att entreprenören får ta hänsyn till förhållandena i den aktuella entreprenaden. Tolkningen av tillämpningsföreskriften får därmed främst anses utgå från ordalydelsen.

HovR tolkade bestämmelsen tämligen vidsträckt i fallet Nybropalatset och gav entreprenören rätt att köpa material från betrodda leverantörer. Ett sådant förfarande kan antagligen vara fördelaktigt för beställaren i en tidspressad situation. Man kan även tänka sig att entreprenören som huvudregel väljer att samarbeta med kvalitativa leverantörer. Problem uppkommer dock eftersom entreprenören inte har några incitament att minska materialkostnader. Entreprenören får ersättning för sina kostnader samt entreprenörarvode i form av ett procentuellt påslag på övriga kostnader. Entreprenören har alltså intresse av att materialkostnaderna ska uppgå till så höga kostnader som möjligt för att erhålla mer vinst, vilket står i strid med det faktum att upphandling ska ske till så förmånliga villkor för beställaren som förhållandena medger.

Upphandlingspunkten får anses vara nära sammankopplad med entreprenörens omsorgsplikt på grund av att de stadgade tillämpningsföreskrifterna liknar varandra. Bestämmelserna reglerar entreprenörens agerande under utförandet av arbetet. Liknande problem kan därmed uppkomma vid tolkning av bestämmelsen. Även upphandlingsföreskriften har drag som påminner om en lojalitetsplikt. Upphandlingsföreskriften är dock inte lika omfattande. Ett överträdande skulle antagligen innebära att entreprenören inte får betalt för de överstigande kostnaderna. Att påvisa en sådan överträdelse blir dock mycket svårt.

8 Redovisningskravet

Vid entreprenadarbete enligt självkostnadsprincipen har beställaren rätt att granska underlag och redovisning enligt AB 04 kap. 6 § 10 p. 4. I följande kapitel behandlas redovisningskravets innebörd.

”Beställaren har rätt att granska samtliga originalverifikationer i den mån de avser kostnader enligt § 9 p. 1-7 i detta kapitel.”¹⁴⁸

8.1 Granskning av originalverifikationer

I AB 04 kap. 6 § 10 p. 4 stadgas att beställaren har rätt att granska samtliga originalverifikationer som omfattar de kostnader som listas i AB 04 kap. 6 § 9.¹⁴⁹ Redovisningskravet innebär att entreprenören är skyldig att styrka sina kostnader. Bestämmelsen är viktig för beställarens vidkommande eftersom det i praktiken blir dennes enda kontrollmöjlighet.¹⁵⁰

Begreppet *verifikation* behandlas i bokföringslagen (1999:1078). Enligt kap. 5 § 6 bokföringslagen ska det för varje affärshändelse finnas en verifikation vilken utgörs av uppgifter som dokumenterar affärshändelser enligt kap. 1 § 2 bokföringslagen. En affärshändelse utgörs enligt samma paragraf av alla förändringar i storlek och sammansättning av ett företags förmögenhet som beror på företagets ekonomiska relationer med omvärlden, som till exempel in- och utbetalningar, uppkomna fordringar och skulder samt egna tillskott till och uttag ur verksamheten av pengar, varor eller annat. Verifikationen ska innehålla uppgifter om när den har sammanställts, när affärshändelsen har inträffat, vad denna avser, vilket belopp den gäller och vem som är motpart. I förekommande fall skall verifikationen även innefatta upplysning om handlingar eller andra uppgifter som har legat till grund för affärshändelsen samt var dessa finns tillgängliga.¹⁵¹

Enligt kap. 5 § 8 bokföringslagen kan uppgifter utelämnas om det är förenat med svårigheter att låta uppgiften ingå i verifikationen och ett utelämnande är förenligt med god redovisningssed.

I en entreprenad ska entreprenören tillhandahålla verifikationer för kostnader som kan styrkas i form av fakturor, kvittenser och arbetssedlar. Det föreligger antagligen inget absolut krav på att verifikationerna ska vara kvitterade.¹⁵² Alla kostnader kan emellertid inte verifieras. Johansson anser att till exempel sociala kostnader, uttag från eget lager eller liknande med fördel

---

¹⁴⁸ AB 04 kap. 6 § 10 p. 4.

¹⁴⁹ Se vidare vilka kostnader som omfattas i avsnitt 4.1.

¹⁵⁰ Degerfeldt & Åhl (2016) s. 51.

¹⁵¹ Prop. 1998/99:130 s. 247–251 och 395 f.

¹⁵² Lindahl m.fl. (1994) s. 187.

kan redovisas enligt särskild schablon.¹⁵³ Källenius anser till och med att beställaren i vissa sammanhang får verifiera kostnader genom att titta direkt i entreprenörens bokföring.¹⁵⁴

Med beaktande av ordalydelsen i AB 04 kap. 6 § 10 p. 4 bör även underentreprenörers originalverifikationer omfattas.¹⁵⁵ BKK har lämnat ett förtydligande där det bekräftas att beställaren ska ha rätt att granska underentreprenörens originalverifikationer. Beställaren har dock inte rätt att vända sig direkt till underentreprenörerna med begäran om redovisning.¹⁵⁶ En konsekvens av förtydligandet är att entreprenören måste vara noggrann i granskningen av underliggande verifikationer för att vara säker på att ersättning kan erhållas från beställare.¹⁵⁷

Redovisningskravet kan medföra omfattande utredningskostnader som då drabbar entreprenören. Samuelsson anser att konsekvensen av att entreprenören inte presenterar några underlag är att beställaren inte är skyldig att erlägga betalning.¹⁵⁸

HovR resonerade kring bokföringens kvalitet i Nybropalatset. Av de tidrapporter som presenterades i fallet framgick vem som utförde arbetet, vilken tidsperiod underlaget avsåg, hur många timmar som medräknats samt vilken del av entreprenaden arbetet utförts på. HovR ansåg emellertid inte att entreprenören presenterat underlag som påvisade att merparten av de byggnadsarbetare som angivits som arbetsledande faktiskt verkat i en sådan roll. Ersättning utgick därmed med summa som motsvarade övriga byggnadsarbetares timpris. Det framkom även att antalet redovisade arbetstimmar i några fall var felaktig. Bland annat hade det rapporterats att personal arbetat under julafton när så inte varit fallet. Ersättning utdömdes inte för de timmar som inte kunde styrkas.¹⁵⁹

HD stadgade i NJA 2016 s. 1011 att när det gäller ett konsumentförhållande ska redovisningen visa hur många timmars arbete som nedlagts per dag, vilket arbete som utförts samt hur den redovisade tiden fördelats på olika arbetsmoment. Domstolen godtog att samma information istället kan utläsas av andra avtalshandlingar. Underlag ska erbjuda konsumenten en möjlighet att granska det utförda arbetets art, omfattning samt hur beräkning gjorts av slutpriset. Enligt HD ska en sådan omfattande redovisning kunna användas som underlag för en skälighetsbedömning.¹⁶⁰

Redovisningskravet enligt AB 04 kap. 6 § 10 p. 4 kan jämföras med 40 § KtjL enligt vilken näringsidkare är skyldig att på konsumentens begäran presentera en specificerad räkning för den aktuella tjänsten. Syftet med konsu-

---

¹⁵³ Johansson (2007) s. 312 f.

¹⁵⁴ Källenius (1960) s. 271.

¹⁵⁵ Deli (2012) s. 143.

¹⁵⁶ BKKs förtydligande nr 2.

¹⁵⁷ Schedin (2016) s. 33.

¹⁵⁸ Samuelsson (2017) s. 390.

¹⁵⁹ Mål T 10408-14.

¹⁶⁰ NJA 2016 s. 1011 p. 22-24.

mentens rätt att begära en specificerad räkning är att konsumenten ska kunna bedöma om det utförda arbetet är avtalsenligt. Därför ska det utförda arbetets art och omfattning såsom vilket arbete som utförts och vilket material som använts tydligt redovisas. Då tjänsten inte har utförts till ett fast pris ska det även vara möjligt att bedöma hur priset har beräknats. Den specificerade räkningen måste vidare ha kommit konsumenten tillhanda. Begreppet *komma tillhanda* har då samma betydelse som i AvtL.¹⁶¹

8.2 Dagboken

Enligt AB 04 kap. 3 § 3 ska entreprenören föra dagbok över omständigheter av betydelse för entreprenaden. I AMA AF 12 specificeras under punkten AFC.38 närmare vad dagboken ska innehålla. Dagboken ska ses som ett komplement till övrig dokumentation. Innehållet ska främst utgöras av förhållanden under arbetets gång såsom till exempel tjänstgörande arbetsledare, väderförhållanden och uppmätning av arbete.¹⁶²

Dagbokens innehåll utgör endast entreprenörens noteringar om olika sakförhållanden. Anteckningarna kan få betydelse som bevismedel men innehållet utgör inte grund att förändra en rättslig position. En anteckning i dagboken uppfyller inte några krav på skriftlig form, oavsett om beställaren har tagit del av dagbokens innehåll eller ej.¹⁶³

Frågan är om dagboken kan anses utgöra ett underlag i den mening HD avser i NJA 2016 s. 1011 och om dagboken i så fall även kan utgöra underlag i ett avtalsförhållande mellan näringsidkare? Enligt HovR i fallet Nybropalatset ska dagboken inte utgöra ett underlag för kostnadsberäkning utan ska endast innehålla uppgifter av betydelse för entreprenaden. Det bör emellertid noteras att dagboken aldrig åberopades i målet vilket innebär att HovR inte behövde ta ställning till dess innehåll.¹⁶⁴

8.3 Analys

Rena felaktigheter i redovisningen ska inte utgöra ersättningsberättigande underlag. Hur redovisningskravet hanteras får emellertid stor betydelse eftersom det i praktiken utgör beställarens bästa möjlighet att ifrågasätta entreprenörens kostnader.

Vilka krav kan ställas på redovisningens kvalitet? Enligt HD ska det när konsument står som beställare ställas krav på att det av redovisningen framgår vilket arbete som har utförts varje dag och hur många timmar respektive arbetsmoment har tagit i anspråk. Har en beställare som är näringsidkare rätt

---

¹⁶¹ Prop. 1984/85:110 s. 308 f.

¹⁶² Motiv AMA AF 12 (2014) s. 101 f.

¹⁶³ Samuelsson (2017) s. 211.

¹⁶⁴ Mål T 10408-14 (s. 6–7).

till samma skydd? Beställarens intresse av att kunna granska underlag för fakturerade kostnader bör skyddas och kanske även förtydligas, dels på grund av självkostnadsprincipens grundläggande riskfördelning som ger beställaren mycket lite inflytande, dels på grund av att det gynnar samtliga aktörer på byggmarknaden att redovisning generellt är korrekt. Det är dock svårt att dra några allmänna slutsatser kring vad som gäller för näringsidkare baserat på HDs domskäl enligt NJA 2016 s. 1011. Domskälen i Nybropalatset tillhandahåller heller ingen förklaring. Vilka krav som kan ställas på parterna i det här sammanhanget är därmed fortfarande oklart.

Det är även intressant att diskutera när beställaren ska få ta del av redovisningen. Ska det krävas att beställaren måste agera och aktivt kräva ut materialet eller ska det tillhandahållas i samband med fakturering? I Nybropalatset fick inte beställaren tillgång till underlag förrän i TR. Trots det menade HovR att entreprenören uppfyllt sitt åtagande eftersom materialet funnits tillgängligt på entreprenörens huvudkontor. Ett sådant förfarande ställer mycket låga krav på entreprenören och kan därför ifrågasättas. En oerfaren beställare, till exempel en bostadsrättsförening eller liknande, som saknar förkunskap om entreprenader hamnar i ett uppenbart underläge om det generellt krävs att beställare aktivt ska agera för att få möjlighet att ta del av underlag.

Eventuellt kan man finna vägledning för hur bestämmelsen ska tillämpas i 40 § KtjL.

Även om dagboken inte utgör ett underlag i den mening som stadgas i AB 04 kap. 6 § 10 p. 4 kan den ha betydelse för beställarens möjlighet att kontrollera den redovisning som läggs fram. Att händelseförloppet enligt dagboken inte stämmer överens med vad som stadgas i redovisning och underlag kan i vart fall vara en indikation på felaktigheter.

Det kan slutligen diskuteras vad som skulle hända om beställaren nekades rätten att alls granska underlag. Kan beställaren då vägra att betala det fakturerade beloppet trots att arbetet utförts? Bestämmelsen utgör en ordningsregel. Om entreprenören inte agerar i enlighet med ordningsregeln har denna begått ett avtalsbrott. Samuelsson menar att ett sådant avtalsbrott ska innebära att entreprenören förlorar rätten till ersättning. Jag instämmer i den slutsatsen.

9 Skälighetsbedömning

Både KöpL och KtjL anger att en skälighetsbedömning av priset ska göras i den mån i priset inte följer av parternas avtal. Främst KöpL kan tillämpas analogt i entreprenadförhållanden. Följande kapitel behandlar därför möjligheten att utföra en skälighetsbedömning avseende ersättning enligt självkostnadsprincipen.

9.1 Skäligt pris

Enligt 45 § KöpL ska en köpare betala ett skäligt pris för en vara när priset inte följer av köpeavtalet. Vad som ska anses utgöra ett skäligt pris bestäms med utgångspunkt i varans art, beskaffenhet, rådande pris för andra produkter av samma typ samt omständigheterna i övrigt vid tiden för köpet. Varans beskaffenhet avser den beskaffenhet som köparen har rätt att kräva. Om varans faktiska beskaffenhet avviker från vad köparen har rätt att kräva kan istället prisavdrag komma ifråga. Med gällande gängse pris avses den prisnivå som var rådande vid köpet. Säljaren ska inte kunna dra nytta av pris-höjningar på marknaden mellan avtalets ingående och fakturering.¹⁶⁵ Finns inget gängse pris får skälighetsbedömningen göras fritt. Då utgör oftast säljarens kostnader utgångspunkten. I bedömningen tas emellertid ingen hänsyn till exceptionella kostnader som till exempel om säljaren på grund av vårdslöshet måste börja om i tillverkningen.¹⁶⁶

Priset kan vara reglerat gällande viss del av varan. Av förarbetena till KöpL följer då att skälighetskravet enligt 45 § KöpL tillämpas avseende den del där priset inte är bestämt.¹⁶⁷

Även enligt 36 § KtjL ska en skälighetsbedömning göras om priset inte följer av avtalet. Tjänstens eventuella felaktighet påverkar inte bedömningen av dess beskaffenhet. Är tjänsten felaktig får istället prisavdrag göras. Enligt förarbetena till KtjL anges att priset kan vara bestämt genom att beräkningsgrund anges, såsom till exempel enhetspris per timme. Skälighetsbedömningen görs då avseende antalet arbetstimmar eller motsvarande faktor som parterna inte fast har avtalat.¹⁶⁸ Då parterna inte kan komma överens om vilka kostnader avtalet omfattar, som till exempel huruvida material ingår i priset, får tvisten avgöras genom en tolkning av parternas avtal.¹⁶⁹

45 § KöpL och 36 § KtjL ska inte ses som jämningsregler. Om ett avtalat pris är oskäligt får avtalet jämkas enligt 36 § AvtL.¹⁷⁰

---

¹⁶⁵ Håstad (2009) s. 163; Ramberg & Herre (2013) s. 397.

¹⁶⁶ Lehrberg (2008) s. 365; Ramberg & Herre (2013) s. 398.

¹⁶⁷ Prop. 1988/89:76 s.152; Lehrberg (2008) s. 363 f.

¹⁶⁸ Prop. 1984/85:110 s. 300.

¹⁶⁹ Prop. 1984/85:110 s. 300 f.

¹⁷⁰ Prop. 1988/89:76 s. 152.

I sammanhanget kan det vara intressant att jämföra med tidigare köprättslig lagstiftning. Enligt 5 § i 1905 års köplag var köpare skyldig att betala säljarens pris så länge ersättningen inte var oskäligen. I tillverkningsavtal saknas i regel ett gängse pris. För att undgå betalningsskyldighet var en köpare vid avtal om löpande räkning enligt 5 § i 1905 års köplag därmed tvungen att visa felaktigheter i prisets beräkning, säljarens vårdslöshet eller kontraktsbrott.¹⁷¹ Då 5 § i 1905 års köplag var analogt tillämplig på entreprenadavtal fick tolkningen stort genomslag i tillämpningen av självkostnadsprincipen.¹⁷² Bestämmelsen i 1905 års köplag kritiserades eftersom paragrafen resulterade i att säljaren fick mycket stort inflytande över det slutgiltiga priset.¹⁷³

Det kan noteras att det i regel fordras ett högre tydlighetskrav om ett avtal ska tolkas avvikande från dispositiv rätt.¹⁷⁴

Vid köp och arbetsbeting som omfattas analogt av KöpL ska den part som hävdar att ett avtal om viss beräkningsgrund för priset föreligger också ha bevisbördan för att så är fallet. Om den bevisbördan inte kan uppfyllas ska en skälighetsbedömning enligt 45 § KöpL utföras eftersom priset då anses vara obestämt.¹⁷⁵ Part kan dock inte sägas ha bevisbörda för om ett pris är skäligen eller inte. Skälighetsbedömningen är av rättslig karaktär och avgörs av domstolen.¹⁷⁶

I mål T 115-11 behandlades en eventuell skälighetsbedömning i ett avtal om tillverkningsköp enligt löpande räkning. HovR diskuterade då huruvida priset vid löpande räkning kan anses följa av avtalet. Först när priset inte följer av avtalet är skälighetsbedömningar enligt 45 § KöpL och 36 § KtjL aktuella. HovR ansåg dock att ersättning enligt löpande räkning innebär att pris följer av parternas avtal att en skälighetsbedömning enligt 45 § eller enligt 36 § KtjL inte kunde utföras analogt. Istället prövades om avtalet skulle jämkas enligt 36 § AvtL. HovR ansåg att ett avtal mellan näringsidkare angående produktutveckling enligt löpande räkning med fast timpris inte i sig kunde anses vara oskäligen. Vidare ansåg domstolen att beställaren inte förmått visa att parterna avtalat om takpris eller att avtalet skulle anses oskäligen med tanke på omständigheterna i övrigt.¹⁷⁷

Hovrättsrådet Tobias Hamrin förklarade sig skiljaktig i målet. Hamrin ansåg att det vid avtal om löpande räkning finns möjlighet att göra en skälighetsbedömning när priset endast är reglerat avseende någon av de faktorer som styr priset. Hamrin menade att skälighetsbedömningen kan göras avseende den av de prisreglerande faktorerna som inte är bestämd. I det aktuella fallet

---

¹⁷¹ Ramberg & Herre (2013) s. 397 f.

¹⁷² Motiv AB 65 (1969) s. 157; Motiv AB 72 (1985) s. 185; Lehrberg (2008) s. 368.

¹⁷³ SOU 1976:66 s. 210 f.; SOU 1979:36 s. 225 f.

¹⁷⁴ Lehrberg (2016) s. 136 ff.

¹⁷⁵ NJA 2001 s. 177; Samuelsson (2017) s. 384.

¹⁷⁶ NJA 2016 s. 1011 p. 15.

¹⁷⁷ Mål T 115-11.

skulle skälighetsbedömningen därmed ha kunnat göras avseende antalet arbetade timmar med hänvisning till förarbetena till KtjL. Uttalandena i anslutning till skälighetsbedömningen var i Hamrins mening inte föranledda av konsumenthänsyn. Han anförde även att det finns ett allmänt köprättsligt krav på omsorg och fackmässighet i val av metod. Utförande får därför inte ta längre tid i anspråk än vad som rimligen kan betraktas som fackmässigt.¹⁷⁸

9.2 NJA 2016 s. 1011

9.2.1 Bakgrund

I fallet NJA 2016 s. 1011 behandlas ett entreprenadförhållande mellan en beställare, YÜ som var konsument och entreprenören Gripenhus i Sverige AB, ”Gripenhus”. YÜ ingick ett muntligt avtal med Gripenhus avseende utförandet av entreprenadarbeten på YÜs villafastighet. Ersättning skulle utgå med ett timpris om 250 kronor. Gripenhus skulle även erhålla ersättning för inköp av visst material. Efter att Gripenhus utfört arbetet uppkom emellertid tvist om betalningen. Gripenhus yrkade i TR att YÜ skulle förpliktigas att betala det fakturerade beloppet. YÜ bestred kravet och menade i första hand att Gripenhus inte arbetat de fakturerade timmarna. I andra hand ansåg YÜ att det fakturerade beloppet inte var skäligt i förhållande till det av Gripenhus utförda arbetet.

TR ogillade käromålet eftersom det inte ansågs att Gripenhus påvisat att YÜ var skyldig att betala någon ersättning utöver vad som redan erlagts.

HovR ansåg att bevisbördan skulle vara delad mellan parterna. HovR avgjorde vidare att YÜ var skyldig att betala det av Gripenhus fakturerade beloppet.

HD beviljade prövningstillstånd avseende frågan om vilket pris YÜ var skyldig att betala Gripenhus för det utförda arbetet.

9.2.2 Högsta domstolens prövning

HD slog inledningsvis fast att KtjL var tillämplig på avtalsförhållandet enligt 1 § KtjL eftersom beställaren var konsument. I fall då inget pris har avtalats för en tjänst blir 36 § KtjL tillämplig.¹⁷⁹

Vidare hänvisade HD till 40 § KtjL enligt vilken näringsidkaren är skyldig att tillhandahålla en specificerad räkning för att konsumenten ska ha möjlighet att uppskatta omfattningen av utfört arbete.¹⁸⁰

---

¹⁷⁸ Mål T 115-11 (aktilaga 33).

¹⁷⁹ NJA 2016 s. 1011 p. 8.

¹⁸⁰ NJA 2016 s. 1011 p. 10.

HD ansåg att 36 § KtjL blev tillämplig eftersom priset inte kunde anses följa av avtalet vid löpande räkning. Domstolen hänvisade till förarbetena till KtjL och menade att en avtalad beräkningsgrund inte medför att priset följer av avtalet.¹⁸¹ Enligt 36 § KtjL har näringsidkaren bevisbördan för prisets skälighet, vilket HD menade var förenligt med den allmänna utgångspunkten att den som kräver betalning måste bevisa att kravet är riktigt. HD ansåg därför att Gripenhus hade att bevisa att det fakturerade priset var skäligt.¹⁸²

Eftersom det av redovisningen i fallet inte framgick vilket arbete som utförts eller hur den redovisade tiden var fördelad på olika arbetsmoment ansåg HD att Gripenhus inte påvisat prisets skälighet.¹⁸³ YÜ förpliktigades därför att betala en skälig ersättning, vilken understeg det av Gripenhus yrkade beloppet.¹⁸⁴

9.3 Analys

Kan det göras en skälighetsbedömning av ersättning som är avtalad enligt självkostnadsprincipen? Den avgörande frågan är om priset följer av avtalet eller om en skälighetsbedömning enligt 45 § KöpL kan göras analogt i ett entreprenadavtal. Om priset följer av avtalet blir skälighetsbedömningen inte aktuell, så en skälighetsbedömning kräver att ersättningen är obestämd. Eftersom de kostnadsposter som anges i AB 04 kap. 6 § 9 närmast utgör ett ramverk är frågan om de verkligen medför att priset följer av avtalet?

Först kan analyseras om det finns någon skillnad mellan avtal om ersättning enligt löpande räkning och självkostnadsprincipen? I både Nybropalatset som behandlade självkostnadsprincipen och i mål T 115-11 som behandlade ett uppdragsavtal enligt löpande räkning avgjordes att priset följde av avtalet. Trots att inget av avgörandena kan anses ha någon generell giltighet tyder det på en eventuell skälighetsbedömning behandlas på samma sätt oavsett om det gäller avtal enligt löpande räkning eller självkostnadsprincipen.

Enligt NJA 2016 s. 1101 avgjorde HD att en skälighetsbedömning kunde göras i enlighet med 36 § KtjL trots att avtal om löpande räkning ingåtts. Skälighetsbedömningen utgick då från relevanta omständigheter i det enskilda fallet. Frågan är vad avgörandet har för räckvidd? Enligt min åsikt har det faktum att beställaren är konsument haft betydelse i bedömningen då en konsument anses behöva ett mer omfattande rättskydd. Det går alltså inte att dra några direkta slutsatser om HDs avsikt i denna fråga.

---

¹⁸¹ NJA 2016 s. 1011 p. 13.

¹⁸² NJA 2016 s. 1011 p. 16-17 samt p. 20-21.

¹⁸³ NJA 2016 s. 1011 p. 22-24.

¹⁸⁴ NJA 2016 s. 1011 p. 25.

Den tolkningsmetod som HD förespråkar avseende entreprenadavtal anger att köprättsliga principer ska vara ledande vid tolkning. En analog tillämpning av antingen KöpL eller KtjL är emellertid problematisk. Det kräver att parternas avtal ska åsidosättas till förmån för den aktuella lagen i en situation som faller utanför lagens tillämpningsområde. En analog tillämpning av 45 § KöpL förutsätter att inget pris avtalats mellan parterna. Syftet med prisbestämmelsen kan emellertid inte vara att överpröva en redan avtalad ersättningsberäkning. Att analogt tillämpa KöpL bör endast komma ifråga när AB 04 inte ger något klart besked och entreprenadsituationen är fullt jämförbar med en köpsituation.

Det kan även diskuteras vid vilken tidpunkt ersättning enligt självkostnadsprincipen övergår till att bli ersättning till fast pris. En skälighetsbedömning får i praktiken konsekvensen att beställaren i efterhand fastställer priset. Självkostnadsprincipens ordalydelse anger klart att entreprenören ska få betalt för sina faktiska kostnader.

Möjligen kan en skälighetsinvändning för ersättning enligt självkostnadsprincipen göras med utgångspunkt i andra faktorer med hänvisning till förarbeten till KtjL. Det skulle då kunna hävdas att ett avtal enligt självkostnadsprincipen lämnar antalet timmar oreglerat. Då kan en skälighetsbedömning möjligen genomföras avseende den faktor som lämnas obestämd i avtalet.

Att som i mål T 115-11 tillämpa 36 § AvtL med hänvisning till att bestämmelsen är oskälig i sin helhet ter sig omständligt och mycket osäkert. Generalklausulen tar inte sikte på konsekvensen av en bestämmelse. Med tanke på att AB 04 förhandlats fram av byggmarknadens parter och avser att sprida risker jämt mellan beställare och entreprenör är det osannolikt att en domstol skulle tillämpa 36 § AvtL på självkostnadsprincipen.

Jag anser att en skälighetsbedömning är utesluten. Bestämmelsens uppbyggnad och ordalydelse talar för att priset följer av avtalet. Det kan dock anföras att det finns en viss möjlighet att göra en skälighetsbedömning med hänvisning till NJA 2016 s. 1011.

Konsekvensen av att inte göra en skälighetsbedömning blir att beställaren förlorar all kontroll över det slutgiltiga priset. En sådan tillämpning kommer antagligen att innebära allt fler särregleringar och avsteg från AB 04 med tanke på den risk det innebär för beställaren att inte kunna ifrågasätta ett högre pris.

10 Bevisprövning

Kan parterna inte komma överens om hur ersättning enligt självkostnadsprincipen ska beräknas får tvisten prövas i domstol. Då aktualiseras frågor om bevisbörda och beviskrav.

10.1 Bevisbörda och beviskrav

Med begreppet bevisbörda avses i doktrin och praxis vilken part som är skyldig att presentera bevis, medan beviskravet enligt samma rättskällor anger hur stark bevisning som krävs för att bevisbördan ska anses vara uppfylld. En bevisprövning utförs därmed genom en tvåstegsbedömning. I den praktiska tillämpningen kan det emellertid vara svårt att särskilja de olika begreppen och det blir därför ofta fråga om en samlad bedömning.¹⁸⁵

En domstol måste i princip alltid ta ställning till bevisfrågor eftersom parterna sällan är överens om det händelseförlopp som ska läggas till grund för en rättslig bedömning. Bevisbördans placering avgör vilken av parterna som får bära risken för att sakförhållanden inte kan klarläggas.¹⁸⁶

Det finns olika teorier att utgå ifrån för att förklara bevisbördans optimala fördelning i ett avtalsförhållande. En av dessa kallas *bevissäkringsteorin* och kan sägas innebära att den av parterna som enklast kan säkra bevisningen också tilldelas bevisbördan i händelse av tvist.¹⁸⁷ Enligt *materiella bevisbördateorier* ska bevisbördan istället fördelas med utgångspunkt i den materiella rättsregelns ändamål. Det kan vara fråga om att skydda ett visst intresse eller att förstärka en regels handlingsdirigerande syfte. Processuella aspekter av den praktiska bevissäkringen tillmäts ingen betydelse.¹⁸⁸

Frågan om bevisbördans placering i samband med avtal om löpande räkning har behandlats flera gånger i praxis.

I plenimålet NJA 1951 s. 1 ansågs en entreprenör ha bevisbörda för påstående om att parterna inte avtalat om fast pris. Utfallet motiveras inte närmare men torde härstamma från förarbeten till 1905 års köplag samt rättspraxis.¹⁸⁹ Avgörandet kritiserades bland annat av praktiska skäl. Det var svårt att säkra bevisning rörande en omständighet som inte har inträffat. Eftersom det blev svårt för entreprenören att bevisa att parterna inte avtalat om fast pris blev konsekvensen att entreprenören fick godta det av beställarens påstådda priset.¹⁹⁰

---

¹⁸⁵ Nordh, SvJT 2012, s. 783 f.

¹⁸⁶ Nordh, SvJT 2012, s. 781 f.

¹⁸⁷ Heuman (2005) s. 166.

¹⁸⁸ Heuman (2005) s. 129 f.

¹⁸⁹ NJA 2001 s. 177.

¹⁹⁰ Lehrberg (2008) s. 371 ff.

I fallet NJA 2001 s. 177 behandlades åter frågan om bevisbördans placering i HD. Beställaren i en entreprenad hävdade att ett fast pris avtalats. Entreprenören anförde istället att inget pris avtalats och att ersättning därför skulle utgå enligt löpande räkning. HD avgjorde att entreprenören hade bevisbördan för att en viss beräkningsgrund för priset avtalats. Då entreprenören inte kunde visa att så var fallet skulle priset bestämmas i enlighet med 45 § KöpL. Vid köp och arbetsbeting som omfattas analogt av KöpL ska därför den part som hävdar att ett avtal om viss beräkningsgrund för priset föreligger också ha bevisbördan för att så är fallet.¹⁹¹ Domen resulterade i att ersättning enligt löpande räkning förlorade ställningen som utfyllande rätt. Enligt avgörandet ska en skälighetsbedömning göras om inget pris har bestämts enligt ett köpeavtal.¹⁹²

I Nybropalatset angav HovR en generell fördelning av bevisbörda mellan entreprenör och beställare i tvist gällande självkostnadsprincipen. Entreprenören ska ha bevisbördan för att påvisa sina kostnader, att kostnaderna är hänförliga till entreprenaden samt att antalet fakturerade arbetstimmar är korrekt. Om entreprenören kan uppfylla sin bevisbörda är beställaren skyldig att betala det fakturerade beloppet. Beställaren kan dock ifrågasätta ersättningen om denna kan påvisa att entreprenören inte har iakttagit sin omsorgsplikt.¹⁹³ I Nybropalatset ansåg HovR att beställaren varken förmått påvisa att entreprenören brustit i sin omsorgsplikt eller den ekonomiska följden av ett åsidosättande.¹⁹⁴

Beviskravet preciserar bevisbördans innebörd. Huvudregeln i tvistemål är att den part som tilldelas bevisbördan ska visa att en viss omständighet föreligger.¹⁹⁵ Ett högt beviskrav kan vara svårt att uppfylla. Då får domstolen förlita sig på regler om bevisbördans placering för att avdöma målet. Beviskravet är en normativ fråga som lagstiftaren kan påverka genom att ange olika grader av visshet, till exempel *styrkt*, *uppenbart* eller *antagligt*.¹⁹⁶

I tvistemål gäller generellt ett *normalbeviskrav* vilket enligt HD ska utgöra ett högt beviskrav, men inte lika högt som i ett brottmål. HD har formulerat principen att den som har bevisbördan för ett visst förhållande ska styrka att förhållandet föreligger.¹⁹⁷ Vad begreppet *styrkt* ska betyda i ett enskilt fall är dock svårt att avgöra. Bedömningen blir i någon mån subjektiv.¹⁹⁸

I Nybropalatset ställde HovR förhållandevis låga krav på redovisningens kvalitet. Entreprenörens redovisning var uppenbart bristfällig bland annat avseende antalet redovisade timmar. HovR ansåg emellertid att redovisningen var tillräcklig för att beställaren skulle kunna granska riktigheten.¹⁹⁹

---

¹⁹¹ Motiv AB 72 (1985) s. 185; Lindahl m.fl. (1996) s. 185.

¹⁹² Lehrberg (2008) s. 363.

¹⁹³ Mål T 10408-14 (s. 4).

¹⁹⁴ Mål T 10408-14 (s. 15).

¹⁹⁵ Se bland annat NJA 2013 s. 524 p. 21; NJA 2015 s. 233 p. 16; NJA 2016 s. 1011 p. 19.

¹⁹⁶ Tapani Klami m.fl., SvJT 1988, s. 589-594.

¹⁹⁷ Heuman (2005) s. 66; NJA 1993 s. 764.

¹⁹⁸ Heuman (2005) s. 66 f.

¹⁹⁹ Mål T 10408-14 (s. 6).

Bevisprövningens betydelse för avtalstolkning blir intressant i sammanhanget. Adlercreutz och Gorton har uttalat att bevis-, tolknings- och utfyllningsfrågor är nära sammanvävda med varandra och därför kan vara svåra att särskilja. Avtalstypen och de regler som därmed tillämpas vid utfyllning anger vilka krav som uppställas på olika bevisteman.²⁰⁰ Heuman anser att sammanvägd tolkning och bevisvärdering om möjligt bör undvikas.²⁰¹

10.2 Analys

Tillämpningen av självkostnadsprincipen resulterar i frågor om bevisprövning vid en eventuell tvist. Vem som tilldelas bevisbördan och vilka beviskrav som kan ställas blir viktigt i bedömningen av paragrafens samtliga moment. Kan man dra några generella slutsatser om bevisprövning i mål som behandlar självkostnadsprincipen?

Enligt NJA 2016 s. 1011 ska entreprenören vara skyldig att påvisa att priset är skäligt genom att presentera underlag. Det är svårt att dra några slutsatser av detta eftersom fallet handlade om ett konsumentförhållande. Bevisbördans placering är tämligen okontroversiell. Gällande beviskravet är det dock sannolikt att HD har ansett att konsumenten ska erhålla bevislättnader i förhållande till näringsidkaren.

Även i Nybropalatset tilldelades entreprenören bevisbördan för hur arbetet utförts. I Nybropalatset ansåg HovR att bara det faktum att den framlagda redovisningen var omfattande skulle innebära en presumtion att den också var korrekt. Jag tolkar uttalandet som att HovR ansåg att entreprenören presenterat ett heltäckande underlag och därmed uppfyllt sin bevisbörda i det avseendet. HovR ansåg sedan att beställaren skulle visa att entreprenören inte uppfyllt sin omsorgsplikt. I denna del avgjorde HovR att beställaren inte förmått påvisa att entreprenören varit vårdslös.

Bevissäkringsteorin verkar ha fått mest inflytande för placering av bevisbördan avseende självkostnadsprincipens tillämpning. Med tanke på bevisningens omfång och att paragrafens uppbyggnad är det rimligt. Det finns inte mycket att diskutera angående bevisbördans placering. Entreprenören åläggs bevisbördan för att arbetet utförts. Att beställaren ska visa att entreprenören har varit vårdslös är också mer rimligt än att entreprenören ska visa att denna inte har varit vårdslös. Eftersom beställaren har rätt att erhålla alla underlag har denna i teorin tillgång till samma material som entreprenören. Att i praktiken påvisa vårdslöshet är dock inte helt enkelt för beställaren. Ställs stränga beviskrav blir det i praktiken omöjligt.

Ska beviskravet alltid vara detsamma eller ska man i bedömningen ta hänsyn till individuella förhållanden? Även om det är eftersträvansvärt med

---

²⁰⁰ Adlercreutz & Gorton (2010) s. 33 f.

²⁰¹ Heuman, SvJT 2015, s. 793; Adlercreutz & Gorton (2010) s. 34.

objektiva bedömningar och tydliga riktlinjer kan man nog sluta sig till att det i slutändan blir en subjektiv bedömning av domaren i det enskilda fallet. Därtill kommer svårigheterna med sammanblandningen av avtalstolkning och bevisprövning.

Sammantaget kan sägas att fördelningen av bevisbördan kan förklaras med ledning i praxis och bevissäkringsteorin. Gällande beviskrav är det dock inte möjligt att dra några generella slutsatser förutom att ett normalbeviskrav får sägas råda.

11 Sammanfattande analys

Kapitlet syftar till att problematisera självkostnadsprincipens tillämpning, kommentera och diskutera den övriga framställningen samt besvara de frågeställningar som uppställs i inledningen. Följande diskussion ska ses som en sammanfattande analys. För en fullständig analys bör följande kapitel läsas tillsammans med övriga analysavsnitt.²⁰²

11.1 Tillämpning av självkostnadsprincipen

Kan det göras en skarp avgränsning av vilka kostnader som ska vara hänförliga till entreprenaden och ersättas enligt AB 04 kap. 6 § 9? Bestämmelsens utformning resulterar i att det är svårt att göra några objektiva iakttagelser kring vad som ska ersättas. Avtalsparterna avgör vad som ska ingå i de olika kostnadsposterna. Om parterna inte har gjort någon avgränsning blir det entreprenören som i praktiken avgör omfattningen genom vilka kostnader som faktureras. Entreprenören har då intresse av att fakturera ett högt belopp eftersom vinst utgår procentuellt på övriga kostnader. Vid tvist får domstol försöka tolka avtalet och då blir antagligen utfyllning med hjälp av sedvänja och branschpraxis aktuellt. Bestämmelsens utformning medför en oförutsägbarhet för båda parter, men framförallt för beställaren eftersom denne inte får något inflytande över vilka kostnader som ska omfattas.

Entreprenörens omsorgsplikt måste tolkas som en omsorgsförpliktelse och inte som en resultatförpliktelse. Konsekvenserna av att tolka omsorgsplikten som en resultatförpliktelse hade blivit orimliga. Entreprenören hade då varit förpliktigad att faktiskt utföra entreprenadarbetet så att beställaren erhöll bästa tekniska och ekonomiska resultat enligt en objektiv bedömning. Då bestämmelsen måste tillämpas som en omsorgsförpliktelse kan den likställas med en lojalitetsplikt såsom den lojalitetsplikt som i övrigt råder enligt AB 04. Med utgångspunkt i omsorgsförpliktelsens natur krävs vållande för att beställaren ska undgå betalningsansvar. Bedömningen huruvida entreprenören varit vållande måste utgå i omsorgsplikten. I den praktiska tillämpningen får omsorgsplikten antagligen mycket liten betydelse. Det blir svårt för beställaren att visa ett åsidosättande samt vilken skada som uppkommit därav.

De övriga ordningsreglerna enligt AB 04 kap. 6 § 10 blir viktigare för beställarens kontroll än omsorgsplikten, eftersom de erbjuder möjligheter att ifrågasätta kostnader utan att beställaren måste påvisa vållande. För att undkomma de svårigheter som kan uppstå vad det gäller att påvisa entreprenörens åsidosättande av omsorgsplikten kommer bestämmelserna som reglerar redovisningen och upphandling att bli av större vikt vid en eventuell tvist.

²⁰² Se avsnitt 4.4, 5.6, 6.2, 7.2, 8.3, 9.3 samt 10.2.

Avgöranden från HovR pekar på att en analog skälighetsbedömning enligt 45 § är utesluten då självkostnadsprincipens beräkningsgrunder innebär att priset följer av avtalet. Beställare kan inte med framgång hävda att priset måste vara skäligt för att betalningsskyldighet ska inträda, för det följer inte av självkostnadsprincipen att entreprenadsumman ska utgöra marknadsmässig ersättning. Bestämmelsens ordalydelse anger att entreprenören ska få betalt för sina faktiska kostnader och eftersom omsorgsplikten endast inträder vid vållande utgör inte heller det någon grund för nedsättning av priset om inget vållande hos entreprenören kan påvisas. Regleringen enligt AB 04 utesluter en tillämpning av köprättsliga regler i detta avseende. Att analogt tillämpa 45 § KöpL skulle innebära att omtolka det som redan avtalats mellan parterna. Vilken betydelse köprättsliga regler tillmäts i tolkningen av AB 04 handlar ytterst om hur man ser på AB 04 som avtal. Jag är av åsikten att avtalet ska tolkas som ett uttömmande avtal och inte ett ramverk. Tolkning och utfyllning med köprättsliga regler bör utföras med försiktighet och endast om entreprenadavtalet inte reglerar den aktuella frågan.

Det finns få fall som behandlar tillämpningen av självkostnadsprincipen eller motsvarande tillämpning av ersättning enligt löpande räkning i entreprenadavtal. De fall som får betydelse för tillämpandet av självkostnadsprincipen är främst Nybropalatset och NJA 2016 s. 1011. Räckvidden av båda fallen kan emellertid ifrågasättas.

Fallet Nybropalatset fick inte prövningstillstånd i HD. Det kan noteras att HD vid tillfället för överklagandet redan hade utdömt prövningstillstånd till fallet NJA 2016 s. 1011 som också behandlar en tvist avseende entreprenadarbeten enligt löpande räkning. Fallen liknar varandra avseende bakgrund och sakförhållanden. Därmed aktualiseras frågan huruvida HD har tagit ställning till de frågor som tas upp i Nybropalatset i NJA 2016 s. 1011. Hade HovR resonerat på samma sätt i fallet Nybropalatset om fallen behandlats i omvänd ordning? Det är även intressant att granska Nybropalatset i förhållande till HDs tolkningsmetod och ansats att tolka entreprenadavtal i en vidare förmögenhetsrättslig kontext. Eftersom HD inte beviljade prövningstillstånd i Nybropalatset blir sådana resonemang emellertid spekulativa. På grund av att KtjL var direkt tillämplig i NJA 2016 s. 1011 får fallet begränsad betydelse i tillämpningen av självkostnadsprincipen.

11.2 En tillitskrävande ersättningsform

Självkostnadsprincipen har fått mycket kritik från beställare. Framför allt anföras att resultat blir dyrt och att beställaren saknar kontroll över det slutgiltiga priset. De tvister som verkar uppkomma i samband med självkostnadsprincipens tillämpning är att beställaren av olika anledningar anser att priset har blivit för högt och därför ifrågasätter om entreprenören kan verifiera sin tid och sina kostnader.

AB 04 är uppbyggd kring principen att de risker som kan uppstå i en entreprenad ska fördelas lika på beställaren och entreprenören. Samtliga bestämmelser i regleringen av självkostnadsprincipen tillämpas så att beställaren får bära en övervägande del av risken, medan denne i utbyte innehar väldigt lite kontroll över det slutgiltiga priset. En entreprenör som erhåller ersättning enligt självkostnadsprincipen löper däremot mycket liten risk eftersom denne får betalt för alla sina kostnader. Det kan därmed anföras att självkostnadsprincipen innebär en riskförskjutning från entreprenör till beställare i jämförelse med ersättning enligt fast pris.

Om självkostnadsprincipen ska vara praktiskt tillämpbar för en beställare krävs flertalet särregleringar och förtydliganden som kräver juridisk kompetens och förståelse för den relativt komplicerade bestämmelsen. En sådan invecklad tillämpning går emot det faktum att AB 04 som avtal i hög grad tillämpas av icke-jurister.

Eftersom tillämpningen är förenad med så många risker för beställaren har jag svårt att se hur man som beställare väljer att avtala om självkostnadsprincipen. Om beställaren vill erhålla de fördelar som traditionellt förknippas med självkostnadsprincipen förefaller det vara mer fördelaktigt att avtala om ett takpris eller möjligen någon form av incitamentsavtal. Då ökar förutsägbarheten och beställarens kontroll.

För en entreprenör är avtal om självkostnadsprincipen oerhört fördelaktigt. Entreprenören uppfyller i praktiken sina plikter enligt paragrafen genom att presentera underlag och hänföra de kostnader som faktureras till entreprenaden. Förutom detta måste entreprenören givetvis utföra arbetet fackmässigt men det är ett krav som gäller generellt enligt AB 04. Det är emellertid anmärkningsvärt att en så generös ersättningsform tillämpas i en bransch som präglas av väldigt låga vinstmarginaler. Det uppstår en märklig motsättning när ersättning enligt fast pris ständigt pressas nedåt medan entreprenadsumman vid ersättning enligt självkostnadsprincipen inte kan kontrolleras av beställaren. Det finns risk för att entreprenörer även i entreprenader som utförs till ett fast pris räknar med att kunna erhålla vinst på ÅTA-arbeten som utförs enligt självkostnadsprincipen och därför lämnar mycket låga anbud i projekteringsfasen.

Självkostnadsprincipen förutsätter lojalitet mellan parterna samtidigt som entreprenören genom bestämmelsen ges incitament att öka samtliga kostnader för att på så sätt öka sin vinst. Det är en ekvation som inte går ihop.

12 Slutsatser

Om inget annat avtalats mellan parterna utgår ersättning genom självkostnadsprincipen enligt uppräknningen av olika kostnadsposter i AB 04 kap. 6 § 9. Eftersom uppräknningen är generell även med ledning från formuläret LR06 finns en uppenbar risk för tvister angående vilka kostnader som ska omfattas. HovR har i Nybropalatset motiverat att beställaren var betalningsskyldig för kostnader för bland annat pizza till taklagsfesten på grund av att arbetsgivare normalt står för sådana kostnader i ett anställningsförhållande. En sådan utvidgning av bestämmelsen riskerar dock att ytterligare öka beställares skepsis mot självkostnadsprincipen.

Beställarens möjlighet till insyn och kontroll utgår från de tillämpnings- och ordningsregler som stadgas i AB 04 kap 6 § 10. Entreprenörens omsorgsplikt anges enligt AB 04 kap. 6 § 10 p. 1. Omsorgsplikten betyder att entreprenören ska utföra arbetet så att beställaren erhåller bästa tekniska och ekonomiska resultat. Om omsorgsplikten åsidosätts är beställaren inte betalningsskyldig. Entreprenörens omsorgsplikt måste tolkas som en omsorgsförpliktelse och inte en resultatförpliktelse. För att ifrågasätta priset måste beställaren därför påvisa att entreprenören varit vållande. Omsorgsplikten kan närmast liknas vid en lojalitetsplikt. I praktiken får omsorgsplikten liten betydelse för entreprenörens arbete eftersom det blir svårt för beställaren att visa vållande samt vilken skada denne åsamkats därav. De ordningsregler som i övrigt stadgas i AB 04 kap. 6 § 10 och som styr rabatter, upphandling och beställarens rätt att granska originalverifikationer är därför viktigare för beställarens möjlighet till kontroll eftersom det inte krävs vållande för att visa ett åsidosättande.

Om självkostnadsprincipen är avtalad ersättningsform enligt ett entreprenadavtal kan en skälighetsbedömning inte göras analogt enligt 45 § KöpL. Att självkostnadsprincipen anger en beräkningsgrund för priset medför att priset följer av avtalet. En annan tolkning skulle innebära en omtolkning av AB 04. Standardavtalet har vissa brister som bland annat kan hänföras till de kompromisser som ligger till grund för avtalet. Tillämpning av köprättsliga regler måste emellertid reserveras till situationer då avtalet inte reglerar den aktuella frågan.

Jag anser att självkostnadsprincipen i nuvarande tillämpning är problematisk eftersom beställaren får bära alla risker men erhåller få fördelar i gengäld. Riskfördelningen enligt bestämmelsen är oförenlig med den avsikt att sprida risker som AB 04 bygger på. Ersättningsformen är tillitsbaserad eftersom beställaren inte kan kontrollera priset samtidigt som självkostnadsprincipens uppbyggnad ger entreprenören incitament att öka sina kostnader. För att tillvarata beställarens intressen skulle jag därför inte tillämpa självkostnadsprincipen utan att avtala om särregleringar och tydliga definitioner för att undvika framtida tvister. Ännu bättre är antagligen att avtala om ett fast takpris eller någon form av incitamentsavtal.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1984/85:110 om konsumenttjänstlag.

Prop. 1988/89:76 om ny köplag.

Prop. 1998/99:130 Ny bokföringslag m.m.

SOU 1976:66 Köplag.

SOU 1979:36 Konsumenttjänstlag.

Elektroniska källor

BKKs förtydligande nr 2: ”Beställarens rätt att granska en underentreprenörs originalverifikat när entreprenören ska ersättas på löpande räkning enligt självkostnadsprincipen”, publicerad på BKKs hemsida 2011-09-12, hämtad 2017-05-23.

<http://foreningenbkk.se/wp-content/uploads/2016/11/BKKs-fortydligande-2-11-110908.pdf>

[cit. BKKs förtydligande nr 2]

BKK förtydligande nr 4: ”Vad är skillnaden på ett å-pris och ett timpris i entreprenadavtal där parterna tillämpar AB 04 (Allmänna bestämmelser avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten) eller ABT 06”, publicerad på BKKs hemsida 2014-05-16, hämtad 2017-05-23.

<http://foreningenbkk.se/wp-content/uploads/2016/11/BKKs-fortydligande-nr4.pdf>

[cit. BKKs förtydligande nr 4]

Isaksson, Fredrik: ”Byggbranschen behöver en avtalsrörelse som stärker konkurrenskraften”, I: Byggvärlden, publicerad 2017-04-21, hämtad 2017-05-08.

<http://www.byggvarlden.se/byggbranschen-behoover-en-avtalsrorelse-som-starker-konkurrenskraften-3009/blog.html>

[cit. Isaksson, Byggvärlden 2017]

Liman, Lars- Otto: ”Ersättningsformer för entreprenader”, publicerad på BKKs hemsida 2009-08-20, hämtad 2017-05-23.

<http://foreningenbkk.se/wp-content/uploads/2016/11/Ersattningsformer-for-entr.pdf>

[cit. Liman (2009)]

Nationalencyklopedin, hämtad 2017-02-03.

www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/incitament

[cit. Nationalencyklopedin]

Peterson, Martin; Utterström Mace, Carina; Sahlin, Claes; Andersson, Maria; Gunnarson, Sofia; Johnson: ”Materialkostnad. Vem har rätt att ta del av rabatter hos materialleverantören, beställaren eller entreprenören?”, I: Byggindustrin, publicerad 2015-06-15, hämtad 2017-05-08.

<http://byggindustrin.se/content/materialkostnad?tid=369&page=1>

[cit. Peterson m.fl., Byggindustrin 2015]

Sveriges Byggindustrier: ”Formulär LR06. Ersättningsgrunder för kontraktarbeten och ÄTA-arbeten på löpande räkning”, hämtad 2017-05-23.

https://www.sverigesbyggindustrier.se/Userfiles/Formular_LR06_med_2015_ars_procenttal.pdf

[cit. Formulär LR06 2015]

UNIDROIT: About UNIDROIT, Overview, hämtad 2017-05-23.

<http://www.unidroit.org/about-unidroit/overview>

[cit. Uppgift från UNIDROITs hemsida]

Wingmark, Johan: ”Är löpande räkning egentligen ett avtal om skäligt pris?” I: Byggvärlden, publicerad 2016-04-25, hämtad 2017-02-08.

<http://www.byggvarlden.se/ar-lopande-rakning-egentligen-ett-avtal-om-skaligt-pris-2581/blog.html>

[cit. Wingmark, Byggvärlden 2016]

Litteratur

Adestam, Johan: *Den dokumentvillkorade garantin*, Karnov, Stockholm, 2014.

Adlercreutz, Axel; Gorton, Lars: *Avtalsrätt II*, sjätte upplagan, Juristförlaget i Lund, Lund 2010.

Bernitz, Ulf: *Standardavtalsrätt*, åttonde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2013.

Degerfeldt, Peter; Åhl, Lennart: *Entreprenadrätt – en introduktion till AB 04*, första upplagan, Studentlitteratur, Lund 2016.

Deli, Robert: *Kommersiell byggjuridik i praktiken*, Svensk Byggtjänst, Stockholm 2012.

Hagström, Viggo: *Obligasjonsrett*, andra upplagan, Universitetsforlaget, Oslo 2011.

Heberg, Stig: *Entreprenadkontrakt, fällor och fel*, Svensk Byggtjänst, Solna 1996.

Hedberg, Stig: *Kommentarer till AB 04, ABT 06 och ABK 09*, Svensk Byggtjänst, Stockholm 2010.

Hellner, Jan; Hager, Richard; Persson, Annina H.: *Speciell avtalsrätt II, Kontraktsrätt, 1 häftet. Särskilda avtal*, sjätte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2015.

Heuman, Lars: *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål*, första upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2005.

Heuman, Lars: ”Är avtalsstolkning endast en rättslig verksamhet eller kräver den också bevisbedömningar?": I SvJT 2015, s. 793–825.

Håstad, Torgny: *Köprätt och annan kontraktsrätt*, sjätte upplagan, Iustus, Uppsala 2009.

Höök, Rolf: *Entreprenadjuridik, förvaltning, garantitid, byggperiod, upphandling, projektering*, femte upplagan, Norstedts juridik, Stockholm 2008.

Ingvarson, Anders; Utterström, Marcus: ”Tolkning av entreprenadavtal – det köprättsliga kontrollansvaret möter hindersbestämmelserna i AB 04”. I: SvJT 2015, s. 20–39.

Ingvarson, Anders, Utterström, Marcus: ”Högsta domstolens intåg i entreprenadrättsens slutna rum”. I: SvJT 2015, s. 258–278.

Johansson, Sture: *Entreprenadrätt och praktik*, andra upplagan, Svensk Byggtjänst, Stockholm 2007.

Kleineman, Jan: ”Rättsdogmatisk metod”. I: *Juridisk metodlära* – Fredric Korling & Mauro Zamboni (red.), Studentlitteratur, Lund 2013.

Källenius, Sten: *Entreprenadjuridik: kommentar till svenska teknologföreningens allmänna bestämmelser för entreprenader inom husbyggnads- samt väg- och vattenbyggnadsfacken*, Byggnadsindustrins förlag (distr.), Stockholm 1960.

Lehrberg, Bert: *Avtalstolkning*, sjunde upplagan, Iusté, Uppsala 2016.

Lehrberg, Bert: *Köprätt enligt 1990 års köplag*, Institutet för bank- och affärsjuridik (IBA), Uppsala 2008.

Lindahl, Alf G; Malmberg, Östen; Norén, Alf-Erik: *Entreprenad AB 92 och Kontraktsformulär 1/92 och 2/92*, Bokförlaget Norén & Co, Stockholm, 1994.

Motiv AB 65: *allmänna bestämmelser för byggnads- anläggnings- och installationsentreprenader AB 65 samt kontraktsformulär Svenska teknolog-*

föreningens formulär 18, 19 och 20, Svenska teknologföreningen, Stockholm 1969.

Motiv AB 72: *allmänna bestämmelser för byggnads- anläggnings- och installationsentreprenader AB 72 samt kontraktsformulär och anbudsformulär Svenska teknologföreningens formulär 18/72, 19/72, 20/72 och 21/72, 2:a utg.*, Svensk Byggtjänst, Stockholm 1985.

Motiv AMA AF 12: *Förklaringar och motiv till AMA AF 12*, Svensk Byggtjänst, Stockholm 2014.

Munukka, Jori: *Kontraktuell lojalitetsplikt*, Jure förlag, Stockholm 2007.

Munukka, Jori: "Lojalitetsplikten som rättsprincip". I: SvJT 2010, s. 837–848.

Nordh, Roberth: "Bevisbörda och beviskrav i tvistemål". I: SvJT 2012, s. 781–799.

Olsen, Lena: "Rättsvetenskapliga perspektiv", I: SvJT 2004, s. 105–145.

Peczenik, Aleksander: "Juridikens allmänna läror". I: SvJT 2005, s. 249–272.

Rohde, Knut: *Obligationsrätt*, Norstedt, Stockholm 1956.

Rådberg, Åke: "Risk enligt AB 04. HD skriver om AB och skriver om AB". I: JT 2013-14 s. 667–673.

Samuelsson, Per: *Entreprenadavtal, särskilt om ändrade förhållanden*, Karnov Group, Stockholm 2011.

Samuelsson, Per: *AB 04, En kommentar*, Wolters Kluwer, Stockholm 2017.

Sandgren, Claes: *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, tredje upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2015.

Schedin, Fredrik: *Entreprenörens rätt till ersättning, 30 vanliga frågor kring betalning inom byggsektorn*, EMTF förlag, Stockholm 2016.

Söderberg, Jan: *Att upphandla byggprojekt*, sjätte upplagan, Studentlitteratur, Lund 2011.

Tapani Klami, Hannu; Marklund, Mikael; Rahikainen, Marja, Sorvettula Johanna: "Ett rationellt beviskrav". I: SvJT 1988, s. 589–605.

Wallin, Martin, Pärssinen, Magnus: "Högsta domstolen om tolkning av standardvillkor i entreprenadavtal". I: SvJT 2013, s. 815–818.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1951 s. 1

NJA 1993 s. 764

NJA 2001 s. 177

NJA 2012 s. 567

NJA 2013 s. 271

NJA 2013 s. 524

NJA 2015 s. 233

NJA 2016 s. 1011

Övriga domstolar

Svea hovrätt, RH 2001:77

Särskild skiljedom meddelad i Stockholm 2005-05-18 i tvist mellan Kista Galleria KB och Skanska Sverige AB, bifogat som aktbilaga 19 i mål T 10408-14

Hovrätten för västra Sveriges beslut 2011-12-30, mål T 115-11

Svea hovrätts beslut 2016-03-10, mål T 10408-14